

ბათუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
საქართველოს ისტორიის კათედრა

აბელ სურგულაძე

სად წაიქვან საღაურსა...

ბათუმი
1995

ვუძღვნი მეორე მსოფლიო ომში
დაღუპულ ქართველთა ხსოვნას
ავტორი

დაიბეჭდა მურად ნიჟარაძის ხარჯით

წინათქმა

ერის დაცემა და გათავისირება იქიდან
იწყება, როცა იგი ივიწყებს თავის ისტორიას.

ილია

ისტორიულ კვლევა-ძიებაში ეროვნული სულისკვთების დამკვიდრებამ დააჩქარა ძველი სტერეოტიპების მსხვერვა. ფაქტებისა და მოვლენების ეროვნული პოზიციიდან განხილვა-შეფასების შედეგად პასუხი გაეცა “თეთრი ლაქებით” საკმაოდ მოჭარბებულ უახლესი წარსულის არაერთ საკითხს, რომელთაც ისტორიკოსები, სულ უკანასკნელ დრომდე, ან საგულდაგულოდ “ალამაზებდნენ” ოფიციალური დოკუმებისა თუ შტამების საფუძველზე ანდა ღუმილით უვლიდნენ გვერდს და ამრიგად ისტორიას გვავიწყებდნენ. არადა, ჩვენს დიდ მოძღვარს ილიას უთქვამს: “უისტორიო ხალხი უბინაო კაცსა ჰგავს, რომელმაც არ იცის ვინ არის, რისთვის არის, საიდან მოდის და სად მიდის... უღმობელი კანონი ისტორიისა ამისთანა ხალხს ვერ დაინდობს ეხლანდელ დროში”.

ამ კრებულში შესული ნარკვევებიც ამგვარ თემებს განეკუთვნებიან. ისინი მიზნად ისახავენ ძირითადად უცხოეთში მოღვაწე თანამემამულეების საქმიანობის გამომზეურებას, რაზეც წერა და ლაპარაკი ოფიციალურად იყო აკრძალული. კიდევ მეტი, ზოგი აქ დასახელებული პიროვნება “მოღალატედ” და “ხალხის მტრად” ითვლებოდა, მაგრამ მათი მოღვაწეობის ეროვნული პოზიციიდან განხილვამ წარმოაჩინა ვის ან რას “უღალატეს” და ვის მტრობდნენ უსამართლოდ შერისხულნი თუ სამშობლოდან მოკვეთილნი. ამასთან, უცხოებაში ქართველთა საქმიანობის შესწავლამ, რაც ინტენსიური გახდა 90-იანი წლებიდან - საქართველოს დამოუკიდებლობის გამოცხადებიდან, საინტერესო ფურცლებით შეავსო და საგრძნობლად გაამდიდრა ჩვენი ქვეყნის უახლესი ისტორია.

სხვათა შორის, თითოეული ნარკვევი გაზ. “აჭარის” რედაქციის თანამშრომელთა მზრუნველობით, პირველად, სწორედ ამ გაზეთის ფურ-

ცლებზე დაიბეჭდა. მკითხველი მათ გარკვეული ინტერესით შეხვდა. ამან გაგვაბედვინა წერილების შეკრება და ერთ წიგნად გამოცემა. ოღონდ ამჟერად მათში შევიტანეთ ცალკეული ცვლილება, დამატებით გავითვალისწინეთ ზოგიერთი მასალა, მეტი თვალსაჩინოებისათვის მივუთითეთ შესაბამისი ლიტერატურაც და ამ სახით გამოვიტანეთ საზოგადოების სამსჯავროზე.

ნარკვევები ქრონოლოგიური პრინციპითაა დალაგებული.

თამარ მეფის ორდენის კიდევ ერთი კავალერი აპარიღან

ცნობილმა მკვლევარმა გურამ შარაძემ გაზ. "ლიტერატურულ საქართველოში" /N2,7.01.1994/ გამოქვეყნებული ვრცელი სტატიით "მემედ აბაშიძე - თამარ მეფის ორდენის კავალერი" დაადგინა, რომ განმათავისუფლებელი მოძრაობის თვალსაჩინო მოღვაწე, ეროვნული ერთიანობისათვის მებრძოლი პატრიოტული ორგანიზაციის "სამუსლიმანო საქართველოს განმათავისუფლებელი კომიტეტის" თავმჯდომარე, მწერალი და პუბლიცისტი მემედ აბაშიძე დამოუკიდებლობისათვის ბრძოლაში დიდი დამსახურებისათვის, 1918 წლის სექტემბერში, თამარ მეფის ორდენით დაუჭილდოვებიათ.

აღნიშნული ორდენი, როგორც ცნობილია, 1915 წელს დააარსა პეტრე სურგულაძისა და სხვა მამულიშვილთა ინიციატივით ჩამოყალიბებულმა "საქართველოს დამოუკიდებლობის კომიტეტმა", რომელიც 1914-1918 წლებში საზღვარგარეთ "საქართველოს რევოლუციური მთავრობის" ფუნქციას ასრულებდა. კომიტეტმა, როგორც ცნობილია, 1914-1915 წლებში, თურქეთში შექმნა საკუთარი საჯარისო ფორმირება-ლეგიონი, რომელიც მოკავშირეების /გერმანია, თურქეთი/ მხარდამხარ იბრძოდა რუსეთისაგან საქართველოს ჩამოშორებისა და ქართული სახელმწიფოებრიობის აღდგენისათვის. სწორედ ამ მიზნისათვის ბრძოლაში, ლეგიონერთა წახალისებისა და დამსახურების აღნიშვნის მიზნით, კომიტეტმა დააწესა თამარ მეფის ორდენი. ეს არის რვაქიმიანი ვარსკვლავი, რომლის შუაში ამოტვიფრულია თამარ მეფის სურათი და გარშემოწერილია სიტყვები "ქართული ლეგიონი, 1915 წელი". იგი განკუთვნილი იყო ოფიცრებისა და გენერალიტეტისათვის /პირველი ხარისხისა, ოქროსფერი ფონით, ორ წრედ ძვირფასი ქვებით მოკედლილი/ და ქარისკაცებისათვის /მეორე ხარისხისა, ვერცხლისფერი ფონით, ერთ წრედ ძვირფასი ქვებით მოკედლილი/. მოგვიანებით დაუმზადებიათ აგრეთვე მესამე ხარისხის ორდენიც, რომლის ქიმეზზე გრძივად გატყორცნილი სხივები ვერცხლისფრად არის მომინანქრებული. ჩვენი აზრით, მისით აჯილდოვებდნენ სამოქალაქო პირებს.

საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების შემდეგ, განსაკუთრებით 20-30 - იანი წლების რეპრესიების ვითარებაში, ამ ორდენს არათუ აჩენდნენ და თავს იწონებდნენ, არამედ აღარც ახსენებდნენ. ის კი არა, მისი მფლობელნი საგულდაგულოდ მალავდნენ ან თავიდან იშორებდნენ კიდევ თუმცა საბატიო, მაგრამ უკვე საშიშ სამხილად ქცეულ ჯილდოს. ამიტომ საქართველოში თანდათან მიივიწყეს ეს ორდენი და მისი არსებობაც კანტიკუნტად თუ იცოდნენ, ისიც მხოლოდ მეცნიერთა ვიწრო წრეში¹.

ეროვნული ჯილდოსადმი ასეთი უპატიური დამოკიდებულების გამო უკანასკნელ დრომდე ჩვენში უფრო ცნობილი იყო ამ ორდენით დაჯილდოებულ უცხოელთა ვინაობა. აი ისინიც: გერმანელი პრინცი ვოლდემარ ჰოპენც ოლერნი, გერმანიის შეიარაღებული ძალების მთავარსარდალი /შემდეგ პრეზიდენტი/ ჰინდენბურგი, გენერლები ლიუდენდორფი და ლოსოვი, გრაფი შულენბურგი /გერმანიის კონსული საქართველოს დემოკრატიულ რესპუბლიკაში, ბოლოს კი ელჩი საბჭოთა კავშირში/, ლეიტენანტები გალენი /ქართული ლეგიონის "უკანასკნელი უფროსი"/ და შედე, დოქტორი ფიშკე და "რამდენიმე ავსტრიელი მოქალაქე", აგრეთვე ე.წ. ბავარიელთა დივიზიის "ყველა გერმანელი ოფიცერი და ჯარისკაცი, რომლებიც 1918 წლის 4 ნოემბრიდან იმყოფებოდნენ საქართველოში".

ამ სიტყვების ფონზე, როგორ პარადოქსულადაც არ უნდა ჟღერდეს, სიტყვიერი /თანაც დაუდასტურებელი/ მინიშნების გარდა, არ გვქონდა ზუსტი ცნობები იმ ბედნიერ თანამემამულეებზე, ვინც ამ მაღალი ორდენით იყვნენ დაჯილდოებულნი /ვიცოდით მხოლოდ, რომ ლეგიონის არსებობის მანძილზე იგი 6 ქართველ მებრძოლს გადაეცა/. ამიტომ გურამ შარაძის აღნიშნულმა პუბლიკაციამ დიდად დააინტერესა ჩვენი საზოგადოება. ჭერ ერთი, ავტორმა ინგლისელი ქართველოლოგის დევიდ ლანგის კვალდაკვალ, ოღონდ ქართულ პუბლიცისტიკაში პირველად, ვრცლად დაწერა ამ ორდენის არსებობის შესახებ /მის ზუსტ აღწერილობასთან ერთად/; მეორეც, დოკუმენტურად დაგვიდგინა ვინაობა ერთ-ერთი იმ ქართველი ვაჟკაცისა, ვინც თავის დროზე ამ ჯილდოს მფლობელი იყო; და მესამეც, გააძლიერა მკვლევართა ინტერესი ამ ორდენით დაჯილდოებულ სხვა ქართველთა გამოსავლენად.

1 ქართული ემიგრაცია კი მაინც ვერ შევლია მას. ორგანიზაცია "თეთრი გიორგის" ხელმძღვანელობამ 1941 წელს განაახლა თამარ მეფის ორდენის გამოშვება დაჯილდოების საბუთს ამქვრად ხელს აწერდნენ მიხეილ წერეთელი და შალვა მალაყაელიძე. ამ უკანასკნელის სიტყვით გერმანელთაგან მაშინ "ბევრს მივეცი ეს ორდენი და მოვიანდირეთ მათი გული" /მისი, მოგონებანი. ჟურნ."განთიად", N7, 1991, გვ.124/.

უნდა ითქვას, თამარის ორდენი ძალზე შთამბეჭდავი სილამაზისაა და სრულიად არა ჰგავს ყოვლად უსახურ, რებუსებად ქცეულ ღლეწანდელ ქართულ ორდენებს.

მართლაც, ახლა ირკვევა, რომ თამარ მეფის ორდენის კავალერთა შორისაა აქარის კდევე ერთი ღირსეული შვილი ყადრ შერვაშიძეც. აი 1918 წლის 10 სექტემბერს გატეხული მისი დაჭილდობის ოფიციალური საბუთიც, რომელშიც ნათქვამია: "მოსაგონებლად იმ ძვირფასი სამსახურისა, რომელიც თქვენ მიგიძღვით ჩვენს საქმეში, გვაქვს პატივი მოგაწოდოთ სამაზსოვრო ნიშანი ქართველთა ლეგიონისა ნიშანი უნდა იტარებოდეს მკერდის მარცხენა მხარეზე ქვემოდან". ხელს აწერენ გიორგი კერესელიძე, მწერეთელი, ალ.გოზალიშვილი, ზია აბაშიძე. აქვეა მრგვალი ბეჭედიც წარწერით: "საქართველოს დამოუკიდებლობის პარტია უცხოეთში მომქმედი კომიტეტი".

ვინ იყო ყადრ შერვაშიძე? რა დამსახურებისათვის გადაეცა მას ეს ოდენ მაღალი ჭილღო?

სხვათა შორის, ყ.შერვაშიძის შესახებ ბევრი არაფერი იყო ცნობილი ქართველი საზოგადოებისათვის. მწერალ რამაზ სურმანიძეს უნდა ვუმადლოდეთ, რომ პატრიოტი მამულიშვილის სახელი და ღვაწლი არ შთანთქა დავიწყების ბურუსმა. უღროდ დღუპული ვაჟკაცის ცხოვრება-მოღვაწეობის შესწავლას მან რამდენიმე ნარკვევი უძღვნა.²

ყადრ შერვაშიძე დაიბადა 1887 წლის 20 ივლისს /ძვ.სტ./ დაბა ქედაში, საკმაოდ გავლენიანი მაზრის უფროსის თოფან-ბეგ შერვაშიძის ოჯახში. სწავლობდა ბათუმის ვაჟთა გიმნაზიაში. 1905 წლის რევოლუციური გამოსვლებისას, მეფის სურათის "დახვრეტაში" მონაწილეობისათვის, გარიცხეს სასწავლებლიდან. შემდეგ მან სწავლა გააგრძელა თბილისის ვაჟთა გიმნაზიაში, რომელიც 1909 წელს დაამთავრა. იმავე წლიდან ტარტუს /იურიევის/ უნივერსიტეტის სამედიცინო ფაკულტეტის სტუდენტია. უნივერსიტეტის დასრულებისთანავე, 1914 წელს, გაიწვიეს კავკასიის ფრონტის მოქმედ არმიაში. მსახურობდა ყარსის ოლქის ქალაქ ყარაქლისის ლაზარეთში.

1918 წლის მაისში ყადრ შერვაშიძე აირჩიეს "სამუხლიმანო საქართველოს განმანთავისუფლებელი კომიტეტის" წევრად მონაწილეობდა 26 მაისის ისტორიული სხდომის მუშაობაში - პაილარ აბაშიძესთან ერთად ხელი მოაწერა საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის გამოცხადების აქტს. 1918 წლის ზაფხულთან ყ.შერვაშიძე, როგორც განმანთავისუფლებელი კომიტეტის წევრი, ახალციხეშია. იბრძვის ე.წ.ყარსის რესპუბლიკის მთავრობისა და მისი მეთაურის სერვერ-ბეგ ათაბაგის ანტიქართული საქმიანობის წინააღმდეგ, პროპაგანდას უწევს დელსამშობლოსთან სამუხსლიმანო საქართველოს გაერთიანების იდეას. საამისო

2 მისი, დაუეწყარი სახეები, ბათუმი, 1968; აგრეთვე წერილები: გაზ. "ლიტერატურული საქართველო", №27, 1989; გაზ. "აქარა", №100, 1990.

მემორანდუმი ზია აბაშიძესთან ერთად პირადად ჩაუტანა გერმანიის მთავრობას პარიზის კონფერენციაზე წარსადგენად ამის გამო ახალციხის ოკუპირებისას /1918 წლის დამლევით/ მოლაღატე სერვერ-ბეგის ჯარისკაცები, გაზ. "ერთობის" /№63, 1919/ ცნობით, "განსაკუთრებული მონღომებით" დასაპყრად "უმთავრესად დაეძებდნენ... სამ პირს: ჰაიდარ აბაშიძეს, ლეო რუხაძეს და ყადირ შერვაშიძეს".

საქართველოს რესპუბლიკის მთავრობამ სერვერ-ბეგის ოსმალთა ლაშქრის წინააღმდეგ საბრძოლველად გაგზავნა ჯარი გენ.გ.კვინიტაძის მეთაურობით. მასში ცალკე შენაერთის სახით ერთიანდებოდა თურქეთიდან საქართველოში გადმოყვანილი ლეგიონის ნაწილი /120 მეგრძოლი/ ლეო კერესელიძის ხელმძღვანელობით. ახალციხეში ყადირ შერვაშიძე დაუახლოვდა ლ.კერესელიძეს, შეეცა ლეგიონში და მონაწილეობდა ოკუპანტთა განდევნაში. შემდეგ მან "სამუსლიმანო საქართველოს განმთავისუფლებელი კომიტეტის" სახელით პატრიოტული მოწოდებით მიმართა ახალციხის მოსახლეობას: "ძმებო მუსლიმანო ქართველებო! ოსმალთა უღელი ექვსი თვის მონობაში ყოფნის შემდეგ მოგხსნათ კისრიდან საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის ჯარებმა. ოსმალთაგან დატანჯულმა ხალხმა ძლივს ამოისუნთქა თავისუფლად ხალხის მტრები, ოსმალეთის მოსყდული აგენტები, თქვენ გაქვებდნენ ქართველების წინააღმდეგ, გაგონებდნენ, თითქოს საქართველოს ჯარები მოდიოდნენ თქვენს გასანადგურებლად და ასაოხრებლად. მაგრამ დღეს თქვენ თვითონ დაინახეთ, რომ მთელი საქრისტიანო საქართველო ჩვენ გვეპყრობა როგორც თანასწორუფლებიან ძმებს, ამყარებს წესრიგს და მომავალში ჩვენზეა დამოკიდებული, თუ როგორ მოვაწყობთ ჩვენს ცხოვრებას...

დღეს ახალციხის მუსლიმან ქართველების სიხარული და ზეიმი, მაგრამ ძმებო ახალციხელებო, თქვენი ძმები აჭარლები ისევ მონობაში არიან, ოსმალთა აფიცრები და ასკერები დევნიან ჩვენს მეზობლებს... გზაბნეული ოსმალეთი, რომელიც დამარცხდა ბრძოლაში, ჩვენში ცდილობს ეხლა მომხრეების შოვნას და აბრიყვებს ხალხს, მარა განა თქვენ არ დაგიხოცეს როზგებით ძმები? განა თქვენ არ გართმევდნენ პურს, კართოფილს და უფასოდ არ მიყავდით ბეგარაზე? დღეს თქვენ, ახალციხის მუსლიმანები, თავისუფალი ხართ, მარა თქვენი ვალია დაეხმაროთ უბედურ აჭარა-ქობულეთს მონობის უღელის მოხსნის საქმეში. მთელი სამუსლიმანო საქართველო თავის ძმა ქართველ ქრისტიანებთან ერთად უნდა იყრიდნენ ერთ ოჯახში თავს.

გაუმარჯოს თავისუფალ სამუსლიმანო საქართველოს დამოუკიდებელ საქართველოში!

გაუმარჯოს აჭარა-ქობულეთის განთავისუფლებას!

გაუმარჯოს ახალციხის მუსლიმან და ქრისტიან ქართველთა ძმობას!

გაუმარჯოს "სამუსლიმანო საქართველოს განმათავისუფლებელ კომიტეტს!"

აი, ამ დამსახურებათა გამო, "საქართველოს დამოუკიდებლობის კომიტეტმა" ყალიბი შერვაშიძე თამარ მეფის ორდენით დააჯილდოვა.

1919 წლიდან ყ.შერვაშიძე, როგორც ექიმი, მონაწილეობდა პარტახტიანი ტიფის ეპიდემიასთან ბრძოლაში. სამწუხაროდ, ამ სენით თავად დაავადდა და 32 წლის ასაკში, 1919 წლის 8 მაისს /ძვ.სტ./, დაიღუპა კიდევ.

ამრიგად, დოკუმენტურად დასტურდება აჭარიდან მემელ აბაშიძესთან ერთად, თამარ მეფის საპატიო ორდენით დაჯილდოებული კიდევ ერთი ქართველი ვაჟკაცის ყალიბი შერვაშიძის ვინაობაც. ეს საქართველოს დამოუკიდებლობისა და ტერიტორიული მთლიანობისათვის ბრძოლაში ამ კუთხის შვილთა დიდი წვლილის აშკარა მაჩვენებელია.

საარაქო სიმამაცის მეთაური

სათაურად გამოტანილი გენერალ /შემდგომში საფრანგეთის პრეზიდენტის/ დე გოლის ეს სიტყვები ეკუთვნის ქართველ კაცს – პოლკოვნიკ დიმიტრი გიორგის ძე ამილახვარს, რომელმაც უებრო გმირობით ასახელა საქართველო და სამუდამოდ უკვდავყო თავისი სახელი საფრანგეთის განთავისუფლებისათვის ბრძოლის დიდ მატრიანში.

დიმ.ამილახვარი დაიბადა 1905 /ზოგი ცნობით 1906/ წელს ჩრდილოეთ ოსეთის სოფ.ბაზორკინოში /აქედან მისი თიკუნიც "ბაზორკა", რომლითაც ცნობილი იყო საფრანგეთში. დღეს ამ სოფელს ჩერმენი ჰქვია/. წითელი არმიის მიერ საქართველოს ანექსიის შემდეგ 15-16 წლის ჭაბუკი, მშობლებთან ერთად, საფრანგეთში აღმოჩნდა. დაიწყო ემიგრაციის მძიმე წლები. სამშობლოს დაკარგვით და უცხოეთში გადახვეწით გულმედრული ახალგაზრდა სამხედრო კარიერამ გაიტაცა და სენ-სირის სახელგანთქმულ სასწავლებელში შევიდა. ამ სკოლას ლეგენდარული წარსული

აქვს და იქ სწავლა დღესაც კი ყველასათვის პრესტიჟულია.¹ სენ-სირში გატარებული წლები უბედნიერესი იყო ღიმ.ამილახვარის ცხოვრებაში. სამხედრო ხელოვნებასთან ერთად იგი აქ სრულყოფილად დაეუფლა ფრანგული ენის "ყველა საიდუმლოსა და ნიუანსს" და "გონებით ფრანგი გახდა", თუმცა "სულით მაინც ქართველი დარჩა". სწორედ სწავლისას გამოავლინა ღიმ.ამილახვარმა მემკვიდრეობით მიღებული შესანიშნავი მხედრული ნიშან-თვისებები, რის გამოც მომავალ ოფიცრებში "სიყვარული და პატივისცემა დაიმსახურა". უკვე მაშინ უფროსები მას "ღიდ მომავალს უწინასწარმეტყველებდნენ".

1926 წელს ღიმ.ამილახვარმა უმცროსი ლეიტენანტის ჩინით დაამთავრა სასწავლებელი და განწესდა ალჟირს, სიდი-ბელ-აბესში, რომელიც იყო საფრანგეთის ე.წ. კოლონიური არმიის დისლოკაციის ცენტრი. მან იქ სამსახური დაიწყო უცხოელთა მე-13 ლეგიონში.² საოცარი სილამაზისა და იშვიათი გარეგნობის ახალგაზრდა, რომელიც "რკინისებური ჭანმრთელობით გამოირჩეოდა" დაჭილდოებული აღმოჩნდა საარდლისათვის საჭირო ყველა თვისებითაც: ჭკუით, გამჭკრიახობით, რაინდული სულით, ენერგიულობით, პირდაპირობით, გამბედაობით, ჭარისკაცისადმი ყურადღებით და მზრუნველობით, რის გამოც არმიაში დიდი პოპულარობა და ავტორიტეტი მოიხვეჭა. მაშინ ღიმ.ამილახვარმა თავი გამოიჩინა სამხრეთ მაროკოს ოპერაციებში /ე.წ.რიფის ომი/ და 20-22 წლის ვაჟკაცმა, უცხოელთაგან ყველაზე ახალგაზრდამ, საფრანგეთის არმიის კაპიტანის ჩინი დაიმსახურა. იგი პირადად მონაწილეობდა ლეგიონის ყველა ბრძოლაში და ჭარისკაცებს მამაცობის გაკვეთილებს აძლევდა. ამიტომაც ეს უკანასკნელიც უყოყმანოდ ენდობოდნენ მას, რადგან "იყო ყოველმხრივ დიდი

1. ემიგრანტ ქართველთაგან ეს სასწავლებელი დაამთავრეს ცნობილმა ვალიკო ჭულელმა, მოგვიანებით კი ყოფილმა იუნკრებმა /გიორგი ოდიშელიძე, კუქური თოხაძე, ივანე ვაჩაძე, დავით შალიკაშვილი, ჭინჭარაძე, კინწურაშვილი და სხვ./ ასე, რომ სენ-სირი საფრანგეთში ემიგრირებულ ახალგაზრდა ქართველთა სამხედრო დოსტატების /"მხედრობათა შინა აღზრდის"/ ჩინებული კერა გახდა.

2 ლეგიონს დღი სახელი მოუხვეჭეს ქართველმა მხედრებმაც. სენ - სირის კურსდამთავრებულთაგან ბევრმა, ვინც არ მიიღო საფრანგეთის მოქალაქეობა, სწორედ მის რიგებში გააკეთა კარიერა, "ზოგმა მათგანმა პოლკოვნიკის ხარისხს მიაღწია" და "დაჭილდოებული იქნენ სამხედრო ორდენებით," მათ შორის "ლეგიონის საპატიო ორდენით". ამ მხრივ უნდა დავასახელოთ თუნდაც ყოფილი იუნკერი, სენ-სირის სამხედრო სკოლის კურსდამთავრებული, უცხოელთა ლეგიონის ესკადრონის უფროსი ივანე თოხაძე, რომელიც ჩრდაფრიკაში გერმანელთა წინააღმდეგ ბრძოლებში მამაცობისათვის დააჭილდოვეს ფრანგული ორდენებით, მათ შორის ორი საპატიო ლეგიონის ორდენით. შედეგ ასწავლიდა სომიურის კავალერისტთა სკოლაში. გარდაიცვალა 1976 წელს. სკოლის დარბაზს, საიდანაც პატივით გაასვენეს, ეწოდა ივანე ვაჩაძის სახელი.

ამ სიტყვის ყველა მნიშვნელობით - შესახედაობით, გამხედლობითა და კეთილშობილებით”.

საინტერესოა, რომ მაროკოში ფრანგთა ჯარების მთავარსარდალი გენ. კატრუ, რომელიც მაღალ შეფასებას აძლევდა დიმ.ამილახვარის მხედრულ თვისებებს, უკვე მაშინ წინასწარმეტყველებდა მის ბრწყინვალე მომავალს და ამიტომ თავაზობდა ეროვნულ ლეგიონში გადასვლას. ამისათვის კი საკმარისი იყო დიმ.ამილახვარის მიეღო მხოლოდ საფრანგეთის ჰქვეშევრდომობა, რაც გენ.კატრუმ შესთავაზა კიდევ. აი მისი სიტყვები: “ამაღვთხოვდი გამოეცვალა ეროვნება და ფრანგი გამხდარიყო. მისი პასუხი უცვლელი და მტკიცე იყო: იგი დღად აფასებდა იმ პატივს, რომელსაც თავაზობდნენ, თავის მეორე სამშობლოს ერთგული იქნებოდა, მაგრამ უზენაეს მოვალეობად თვლიდა ერთგული დარჩენილიყო თავისი ნამდვილი სამშობლოსი, სადაც იმედოვნებდა დაბრუნებას როგორც მისი ჰქვეშარიტი მოქალაქე. ეს ურყევი პატრიოტიზმი და სრული გულგრილობა კარიერის მიმართ, განა ყველაზე უკეთ არ ახასიათებს ამ ქართველი ჰაბუკის მორალურ სახეს? განა ეს არ არის ერთი ნიშანი მისი სულთწიერი ზეობისა?”

მეორე მსოფლიო ომი რომ დაიწყო, უცხოელთა ლეგიონი, ინგლის-სა-ფრანგეთის საექსპედიციო კორპუსის შემადგენლობაში, 1940 წლის 14 აპრილს ნორვეგიაში გადაისროლეს. მათ ამ ქვეყნის არმიასთან ერთობლივად უნდა ებრძოლათ ტრონჰეიმისა და ნარვიკისათვის, აგრეთვე გერმანელთა მოსალოდნელი ოკუპაციისაგან ნავსადგურების დაცვისათვის. საბოლოოდ მოკავშირეები მძიმე მდგომარეობაში აღმოჩნდნენ. არ ჰქონდათ საკმარისი არც სურსათი, არც ტყვია-წამალი, არც ტანკები და არტილერია. გაძნელდა მათი ჰაერადან მომარაგებაც, რადგან აქაურ აეროდრომებს გერმანელები აკონტროლებდნენ. ასეთ ვითარებაში გადაწყდა მოკავშირეთა ევაკუაცია, რაც დაიწყო მაისში და დასრულდა 10 ივნისს. ფრანგთა ნაწილებს ზურგადან იცავდა უცხოელთა ლეგიონის მეტყვია-მფრქვევეთა ჰვეგანაყოფი. არიერგარდში მისი დატოვებაც დღად სარისკო იყო, რადგან დიმ.ამილახვარის მებრძოლებს მხოლოდ გამხედლობა და ტყვიამფრქვევები ჰქონდათ. ამიტომ ფრანგთა სარდალი, გენ.მონკლარი, რომელიც “ძალიან დაღლილი იყო და პირქუშად იმზირებოდა, ამ რთული ვითარებიდან გამოსავალს ვერ პოულობდა”. ამის მიუხედავად, იხსენებდა შემდეგ თავად მონკლარი, “იმ დღეს ბაზორკას ფანტასტიური გმირობის წყალობით ჩვენ ტოტალურ განადგურებას გადავრჩით”. მისი სიტყვით, ბრძოლის პროცესში, როდესაც ლეგიონი მიწაზე გაწოლილი მიხობავდა, “მარტო ამილახვარი იდგა ფეხზე თავისი მოსასხამით /ნაბდით -ა.ს./ და დურბინდით ისე აუღელვებლად აკვირდებოდა მტრის ბანაკს, თითქმის ჩვეულებრივ მანევრებზეაო”. ფრანგი ჟურნალისტი ჟ.რეიერიც იგონებს:

“დაწვეით, ჩემო კაპიტანო”, გახურებული სროლის დროს შესთხოვა თურმე რომელიღაც ხელქვეითმა. “მე თუ დაწვეები, ვილა უთვალთვალე-ბს მტერს?”, მშვილად უპასუხა მან და ღურბინდით განაგრძო მოწინააღმდეგის პოზიციების დათვალიერება “თითქოს ოპერის ლოქაში იყო პირველ რიგში”.

1940 წლის ზაფხულში ღიმ.ამილახვარი ინგლისშია. ეს ის პერიოდია, როდესაც უდიდესი შესაძლებლობების საფრანგეთმა, უნიათო ხელისუფლების წყალობით, კატასტროფა განიცადა ფაშისტურ გერმანიასთან 40 დღიან ომში. პროგრესული ძალები არ შეურიგდნენ ამ ფაქტს და იწყეს ბრძოლის ორგანიზება. იმავე წლის 18 ივნისს “ყველა თავისუფალი ფრანგის მეთაური” გენერალი დე გოლი გამოვიდა ლონდონის რადიოთი და პატრიოტებს ბრძოლისაკენ მოუწოდა. ღიმ.ამილახვარი მაშინვე გამოეხმაურა გენერალს. მართალია მას და ლეგიონერებს, როგორც უცხოელებს, შეეძლოთ ამ სიტუაციაში გვერდზე გამდგარიყვნენ, მაგრამ ქართველ ვაჟკაცს და სხვებს “საფრანგეთის მიმართ მადლიერების გრძნობამ პირველ პლანზე მოვალეობა დააყენებინა სწორედ მაშინ, როცა ქვეყანა დაპყრობილი და დაბეჩავებული იყო”. ამიტომ ის და თანამებრძოლები უყოყმანოდ მიეხმარნენ დე გოლს და ახალი საფრანგეთისათვის მებრძოლთა რიგებში ჩაღვნენ. იმავე ჟ.რეიერის სიტყვით, ღიმიტრის მხრივ ეს იყო “ნამდვილი თავგანწირვა, მით უმეტეს, რომ მეუღლე და ორი ბავშვი ჰყავდა პარიზში, უსახსროდ, გესტაპოსა და ვიშისტურ პოლიციის ზედამხედველობის ქვეშ”. ნორვეგიის კამპანიის შედეგების გათვალისწინებით, ღიმ.ამილახვარი, როგორც გამონაკლისი, პოლკოვნიკის ჩინში აამაღლეს და ჩრდილოეთ აფრიკაში გაისტუმრეს.

აფრიკის კამპანიაში მონაწილეობა ღიმ.ამილახვარის სამხედრო მოღვაწეობის ბრწყინვალე ფურცელია, რადგან იქ სრულად წარმოჩნდა მისი, როგორც სარდლის, ნიჭი და ორგანიზატორული უნარი. თავდაპირველად ერიტრეის ფრონტზე იბრძოდა. განსაკუთრებით გამოიჩინა თავი მასაუის აღებისას. აქ “გამოამჟღავნა არაჩვეულებრივი გამბედაობა... თავისი ათასეულით ღიმიტრი მოულოდნელად შეიჭრა ქალაქში, ელვის სისწრაფით განვლო იგი და გაჩნდა ნავსადგურში, სადაც ხელთ იგდო რამდენიმე საესკადრო ნაღმოსანი, მრავალი ტყვე, მათ შორის ერიტრეის ფლოტის უფროსი თავისი შტაბით და იტალიელი ადმირალი”.

მაღე ღიმ.ამილახვარი თავის ნაწილთან ერთად ლიბიაში გადაიყვანეს. სწორედ აქ შეიმუშავა და პირველად გამოიყენა ტანკსაწინააღმდეგო ბრძოლის ახალი სისტემა. მართალია, მას ბევრი სკეპტიკურად უყურებდა, მაგრამ მაინც თავისი გაიტანა. 1942 წლის ივნისში ბირ-ჰაკიმთან მან,

სწორედ ამ სისტემის წყალობით, ბრძოლის პირველი 15 წუთის განმავლობაში მწყობრიდან გამოიყვანა მტრის ორი ათეული ტანკი. არადა, წინ ედგა სახელგანთქმული გერმანელი გენერალი რომმელი, რომელმაც დიდი დანაქარგის მიუხედავად მაინც შეაქო მოწინააღმდეგე.

საბოლოოდ ფრანგებმა ორკვირიანი ბრძოლების შემდეგ დატოვეს ბირ-ჰაეიმი /თუმცა მის ალებას გერმანელები პირველსავე დღეს ვარაუდობდნენ/. უკანასკნელა მეტად რთულ პირობებში და განუწყვეტელ ბრძოლაში მიმდინარეობდა ასეთ სიტუაციაშიც კი დიმი. ამილახვარი "ყოველთვის ბრძოლის შუაგულში იმყოფებოდა" და თანამებრძოლებს ამხნევებდა. "მან გადააჭარბა ადამიანის შესაძლებლობათა ყოველგვარ ზღვარს: დღე-ღამე ჩვენს შორის იყო, წამითაც არ შეუსვენებია. იძლეოდა ბრძანებებს და განუწყვეტლივ ამზადებდა კონტრიერიშებს. გაოცებულნი შეეცქეროდით და გვიკვირდა რა ძალა ჰყოფნის, რომ ფეხზე დგას და თავის აწევვა შეუძლია"-წერდა ამ ბრძოლების ერთ-ერთი მონაწილე. აქ გამოჩენილი გმირობისათვის "მებრძოლი საფრანგეთის" კომიტეტმა 1942 წლის 10 აგვისტოს დიმი.ამილახვარი "განთავისუფლების ჯვრით" დააჩილოვა იგი "საარაკო სიმამაცის ყველაზე ახალგაზრდა მეთაურიად"-აღნიშნა თურმე გენ. დე გოლმა თავის მისამალმებელ სიტყვებით.

1942 წლის ზაფხულიდან დიმი.ამილახვარი ეგვიპტეშია ოქტომბერში მონაწილეობდა "განსაკუთრებით ცხარე" ბრძოლაში ელ-ალამეინთან /"მეორე სტალინგრადი"/. ინგლისელმა მთავარსარდალმა ფელდმარშალმა მონტგომერიმ ფრანგებს 23 ოქტომბრისათვის ჰიმეიმატის ბორცვის ალება მოსთხოვა. დავალების შესრულება დიმი.ამილახვარმა იკისრა. მან მებრძოლებს ლაკონური სიტყვით მიმართა: "ლეგიონის ღირსება მოითხოვს, რომ 6 საათზე ბორცვი ჩვენს ხელთ იყოს" და პირველმა გასწია მთვარის შუქით "ნათელ დღესავით განათებული" მალღობისაკენ. ლეგიონერები ხოხვით მიჰყვებოდნენ. "თუ კი ვინმე წამოიწევდა მაშინვე ტყვიით იგმირება", მაგრამ ამილახვარი საოცარი სიფრთხილით მიუძღოდა თავის ჯარისკაცებსა და ტანკებს დანადგულ გზებს შორის. ჩვეულებრივ მშვიდად და აუღელვებლად მოქმედებს... ექვსის თხუთმეტ წუთზე ლეგიონი ბორცვზე აღის. ღირსება ლეგიონისა გადარჩენილია". ამ დროს გერმანელებს მოულოდნელად დამხმარე ძალა მოუვიდათ და ბორცვს ჯოჯოხეთური ცეცხლი დაუშინეს. მძიმე ტექნიკის უქონლობის გამო "საჭირო გახდა უკან დახევა". ინგლისელებმა სცადეს ბრძოლის ველდან დიმი.ამილახვარის გაყვანა, ჯავშნიანი მანქანაც გაუგზავნეს, მაგრამ ამაოდ. "მე ჩემს ლეგიონერებთან დავრჩები"-ეს მისი უკანასკნელი სიტყვები იყო დილის 10 საათზე ყუმბარის ნამსხვრევებისაგან დიმიტრი მძიმედ დაიჭრა. მას იქვე აღმოუჩინა პოლკ. კიონიგმა პირველი სამედიცინო დახმარება, მაგრამ

კლდე ორი ტყვია მოხვდა თავში და განუტევა სული. ამრიგად, “ბრძოლის ველზე დაიღუპა ადამიანი, რომელმაც დათრგუნა ყველა ადამიანური სისუსტე, ღირსეულად განვლო სიცოცხლე და არავის წინაშე არ დაიჩოქა მან დაუჩოქა მხოლოდ ღმერთს, ლეგიონის დროშას, ახლა კი სასიკვდილოდ დაქრილმა, მესამეჯერ ჩაიჩოქა ისე, რომ ველარ წამოღება” /გენ.მონკლარი/.

ჟ.რეიერის სიტყვით იმ დღეს დიმ.ამილახვარს თან არ ჰქონდა თავისი ნაბადი და თითქოს ყველა გრძნობდა, რომ “ამ ბრძოლიდან ცოცხალი ვერ დაბრუნდებოდა”.

ასე დაასრულა 37 წლის ქართველმა ვაჟკაცმა ხანმოკლე სიცოცხლე. თავისი გმირობით მან არა მარტო “გააოცა ლეგიონი”, არამედ იყო “ღირსი თავის გვარისა”. დიმ. ამილახვარი დაკრძალეს იქვე უდაბნოში, საიდანაც მოგვიანებით პატივით გადაასვენეს ელ-ალამეინის ფრანგულ სამხედრო სასაფლაოზე, ხმელთაშუა ზღვის მახლობლად /კვადრატი მე-15, რიგი ა, მე-13 საფლავი/.

ახალმა საფრანგეთმა ღირსეულად დააფასა მისთვის თავშიწირული სახელოვანი ქართველი მეთაურის ხსოვნა საკმარისია ითქვას, რომ პარიზის განმათავისუფლებლებს წინ მიუძღოდათ ტანკი, რომლის ლაფეტითაც სამარეზღე მიასვენეს დიმ. ამილახვარის ცხედარი. შემდეგ კი, საფრანგეთის თავდაცვის მინისტრის გენ. კიონიგის ბრძანებით მისი სახელი მიანიჭეს სენ-სირის 1956 წლის კურსდამთავრებულებს /600 კაცს/. ეს დიდი პატივი იყო ჩვენი თანამემამულისათვის, რადგან ტრადიციულად სამხედრო სკოლის ოფიცერთა ყველა გამოშვებას რომელიმე უმნიშვნელოვანესი ბრძოლის ან ეროვნული გმირის სახელს აკუთვნებენ. ასე რომ, დიმ. ამილახვარის სახელის მინიჭებით ქართველი ხალხის საამაყო შვილი ფრანგებმა არსებითად ეროვნული გმირის რანგში აიყვანეს. ამასთან დაკავშირებით, საფრანგეთში არსებულმა ქართველ მხედართა კავშირმა გენ. კიონიგს მიმართა სპეციალური სამახსოვრო ბარათით, რომელშიც გამოთქმულია უდიდესი მადლობა აღნიშნული გადაწყვეტილების გამო, აგრეთვე იმედი, რომ “ამ დიდი ქართველის გვარი, რომელიც დღეს აღნიშნულია სენ-სირის სკოლის კედელზე, მომავალში გახდება საფრანგეთისა და თავისუფალი საქართველოს დამაკავშირებელი ფაქტორი”.

დიმ.ამილახვარი ფრანგი პოეტების შთაგონების წყაროც გახდა. “უშიშარ ქართველს” და “ვაჟკაცობის სიმბოლოს” მგზნებარედ უმღერა მორის როსტანმა ლექსში “დიმიტრი ამილახვარი” /თარგმნა ზაურ ბოლქვაძემ/. იგი მწუხარებით დასტირის დაღუპულ გმირს, რომელსაც “ორჯერ მოარტყეს მტრებმა ტყვია... ორჯერვე შუბლში”. ამის გამო, პოეტის სიტყვით, “მეომრებს მოეჩვენათ”, რომ “უკანასკნელ სისხლისმღვრელ

ბრძოლაში" გმირი მებრძოლი "მოკვდა ორჯერ: საქართველოსათვის ჯერ და მერე საფრანგეთისათვის".

დიმ.ამილახვარს დარჩა მეუღლე, ულამაზესი ქართველი მანდილოსანი, ცნობილი საზოგადო მოღვაწის იოსებ დადიანის ასული ირინე და შვილები /ქალ-ვაჟი/. 1944 წლის დეკემბერში თანამებრძოლებმა ისინი ქ.ტურში მიიწვიეს დიმ.ამილახვარის ხსოვნის საღამოზე. გზად მიმავლები ავარიაში მოჰყვნენ და ირინე დადიანი და მისი და, სამწუხაროდ, დაიღუპნენ. მამის გმირობა და დამსახურება საფრანგეთის რესპუბლიკის წინაშე, მისი კეთილი სახელი სიკვდილის შემდეგაც გამოადგათ დაობლებულ შვილებს. ქვეყანაში არსებული ტრადიციით ისინი "ერის შვილობილებად" გამოაცხადეს და მათი აღზრდა სახელმწიფომ იკისრა დე გოლის /პროფ. გივი ჟორდანიას ცნობა/ თუ გენ. კიონიგის სახელზე. ოთარ ამილახვარმა სახელოვანი მამის გზა ირჩია და სამსახური მე-13 ლეგიონში დაიწყო. საფრანგეთის პრინცმა ანრი ბურბონმა ბათუმის უნივერსიტეტში სტუმრობისას /21.10.1994/, ჩვენთან საუბარში, უაღრესად გულთბილად მოიხსენია მისი სახელი.

დასასრულ, დავიმოწმებთ დიმ.ამილახვარის ხსოვნისადმი მიძღვნილი სპეციალური ფრანგული ბუკლეტის სიტყვებს, რომელიც თითქოს აქამებს ამ შესანიშნავი პიროვნების განვლილ ცხოვრებისეულ გზას: "ამილახვარი იყო ღირსეული შვილი თავისი სამშობლო საქართველოსი და ერთგული საფრანგეთისა".

უახლესი ისტორიის ორომბრიალში

ჩემს წინ საკმაოდ სიმპათიური ასაკოვანი მამაკაცი ზის და ღიწჯად იგონებს "გარდასულ დღეთა ამბებს". ინტერესით ვუსმენ, რაღვან ასახელებს ჩემს სიყმაწვილე - სიკაბუკეში უფროსების მიერ შიშით წარმოთქმულ გვარებს, სხვადასხვა ორგანიზაციებს. სათქმელი და გასახსენებელი კი მას, მართლაც, ბევრი აქვს. მეორე მსოფლიო ომმა სად არ ატარა, ვის არ შეახვედრა. მათ შორის საბჭოთა სახელმწიფოსათვის "ოდიოზურ პიროვნებებს", მოღალატეებად გამოცხადებულთ: ლეო კერესელიძეს, ვერმანტის გენერალს შალვა მალაქელიძეს, გივი გაბლიანს, "თეთრი გიორგისა" და ბერლინში მოქმედი "ეროვნული კომიტეტის"

წევრებს, ქართველ ლეგიონერებს, გრიგოლ რობაქიძეს, “ამერიკელ ქართველ” პროფესორს ვახტანგ ჯობაძეს და სხვ. ამიტომ მისი ნაამბობი ფრთხილ შთაბეჭედავია და საინტერესო საქართველოს უახლესი ისტორიისათვის, მით უმეტეს, რომ მთხრობელს შესანიშნავი მეხსიერება აქვს და აშლენი დროის გასვლის შემდეგაც კი ყველაფერი კარგად ახსოვს.

ეს კაცი ძველი ბათუმელი მურად ნიჟარაძეა.

* * *

ბატონი მურადი ქელის რაიონის სოფ. ვაიოში ცნობილი იზეთ ნიჟარაძის ოჯახში დაიბადა /სხვათა შორის, ამ ოჯახმა ქართულ მეცნიერებას მისცა ძმები პროფესორები ნადიმ და შუქრი ნიჟარაძეები/. იქვე სწავლობდა. შემდეგ მწვანე კონცხის ტექნიკუმიც დაამთავრა. შრომითი საქმიანობა მშობლიურ სოფელში სკოლის მასწავლებლობით დაიწყო. მალე კომკავშირულ და პარტიულ სამუშაოზე დაწინაურდა. პარალელურად სწავლობდა თბილისის უნივერსიტეტის იურდიულ ფაკულტეტზეც. ომმა ყველაფერი არია. 1941 წლის აგვისტოში არმიამ გაიწვიეს, მონაწილეობდა კავკასიის დაცვისათვის ბრძოლაში. 1942 წლის 26 სექტემბერს მოზდოკთან ტყვედ ჩაუვარდა გერმანელებს და, როგორც ამბობს, “რამდენიმე თვის განმავლობაში ხეხა გეორგიევსკის ტყვეთა ბანაკის კედლები”.

ერთ დღეს, იგონებს ჩემი მოსაუბრე, ქართველი ტყვეები კომენდატურაში გამოგვიძახეს. მივედი, 200-მდე ვიყავით. დიდ ხანს არ გვალოდინეს. ბანაკის უფროსისა და გერმანელი ოფიცრების თანხლებით რამდენიმე კაცი გამოგვეცხადა ამ უკანასკნელთაგან ერთ-ერთმა, გამხდარი რომ იყო და სანდომიანი, გაგვილიმა და მოულოდნელად ქართულად მოგვესალმა “ქართველებო გამარჯობათო!” ძალიან გამიკვირდა, ამ გერმანელმა ასე კარგი ქართული საიდან იცის-მეთქი. იგი კი გაგვეცნო, მეც თქვენსავე ქართველი ვარ, გივი გაბლიანი, საბჭოთა მთავრობის მიერ “სამშობლოს მოღალატედ” გამოცხადებულყო. დავინტერესდი. ჩვენი პოლიტკომისრისაგან გაგონილი მქონდა, სხვადასხვა ეროვნების, მათ შორის ქართველი ემიგრანტები გერმანელების მხარდამხარ იბრძვიან კავკასიისთან და ესეც, ალბათ, ერთი მათგანია-მეთქი. თურმე ცნობილი ეგნატე გაბლიანის /წიგნის “ძველი და ახალი სვანეთის” ავტორის/ შვილი ყოფილა, განათლებით ექიმი. 1942 წელს გერმანელებს თავისი ნებით მიემხრო, ვერ შეეუბრუნა საბჭოთა ხელისუფლებასო. ჰოდა, რაღა ბევრი გავაგრძელო, ამ შესავლის შემდეგ, თანამშრომლობა შემოგვთავაზა, ერთად ვიბრძოლოთ სამშობლოს განთავისუფლებისათვისო. ადრე ჩვენ ჩაგვიჩინებდნენ, რომ ემიგრანტებთან და მტრის მხარეზე გადას-

ულუბთან ნებისმიერი ურთიერთობა "სამშობლოს ღალატი" იყო ამიტომ გაგვიჭირდა უეცრად მისი წინადადების აღქმაც კი. არადა ბანაკში დარჩენა ეპიდემიით ან შიმშილით სიკვდილს გვიქადდა და რადგან უკეთესი გამოსავალი არ ჩანდა, დავთანხმდით. ამაში, ალბათ, იმანაც შეასრულა გარკვეული როლი, რომ გ.გაბლიანმა ერთ-ერთი ტყვე თანასოფლელი შეიცნო და თავისი ოჯახის შესახებ გაუბა საუბარი. ამის გამო ჩვენ, გაწამებული ხალხი, როგორღაც კეთილად განვეწყვეთ მისდამი. ასე აღმოჩნდა 1943 წლის იანვარში დასავლეთ გერმანიის ქალაქ ფრაიბურგში.

ფრაიბურგი ომამდე მშვიდი საუნივერსიტეტო ქალაქი იყო /სხვათა შორის, გერმანელებმა თავად დაბომბეს იგი. ეს დააბრალეს ფრანგებს და ამ საბაბით 1940 წელს ომიც გამოუცხადეს მათ/. ახლა კი ფრაიბურგი სამხედრო ცხოვრებით ცხოვრობდა. აქ იყო ქართველ ემიგრანტთა ცნობილი ეროვნული ორგანიზაციის "თეთრი გიორგის" პირველადი უჩრდილს შტაბ-ბინა¹, რომელიც ყოფილ ტყვეთაგან აღგენდა ლეგიონს. მას ხელმძღვანელობდა ლეო კერესელიძე. მოხალისე ლეგიონერებს აღრიცხავდა ჩემსავით ტყვე ოზურგეთელი გიორგი თოხაძე. მე "თეთრი გიორგის" წევრი გავხდი. მისი მეშვეობით კი ლეგიონშიც შევედი.

ფრაიბურგში ქალაქგარეთ ვცხოვრობდით ყაზარმებში, მაგრამ მართობა და გაჭირვება ალარ გვიგრძენია. ქართველთა "ეროვნული კომიტეტის" ინიციატივით ემიგრანტი ქართველი ქალებისაგან ვლენ-ულობდით დიდ ჰუმანიტარულ დახმარებას. ამ საქმეს პირადად ხელმძღვანელობდა დეიდა ნინო - ქაქუცა ჩოლოყაშვილის შეფიცულთა რაზმის წევრი, ცნობილი მწერლისა და საზოგადო მოღვაწის შალვა ღაღიანის ყოფილი მეუღლე.

ადგილზე ჩასვლისთანავე, გარკვეული მოსაზრებით, ყველას გვარ-სახელი შეგვიცვალეს. მე გავხდი კოკა ნაყაშიძე. ყოველ დღე ინტენსიურად ვმეცადინეობდით. გვწვრთნიდნენ გერმანელი ოფიცრები, რომელთა უმრავლესობა ფლობდა რუსულ ენას. უშუალო მეთაურიც გერმანელი გვყავდა, ზრდილი და განათლებული, ომამდე ცენტრალური გაზეთის "ფე-ოლკიშერ ბეობახტერის" ერთ-ერთი რედაქტორი ფონ ფოელკერზამი. ვატარებდით გერმანელი ჯარისკაცის ფორმას, მხოლოდ მარცხენა მკლავზე

1. ორგანიზაცია "თეთრი გიორგი" დააფუძნა ლეო კერესელიძემ პარიზში 1924 წლის ოქტომბერში. სხვადასხვა დროს მასში ერთიანდებოდნენ მეცნიერები და საზოგადო მოღვაწენი: ვიქტორ ნოზაძე, მიხეილ წერეთელი, კალისტრატე სალია, ალექსანდრე მანველიშვილი, შალვა მაღლაკელიძე და სხვ. ორგანიზაციის მიზანი იყო "ერის განთავისუფლება", მთლიანობის აღდგენა" და "ქართული ეროვნული საბ-ელმწიფოს" შექმნა. ომის დროს "თეთრი გიორგის" ფილიალები აქტიურად მონაწილეობდნენ და ათასობით ტყვე ქართველი დაიხსნენ ფაშისტურმა ხოცოვნებრიდან ბანაკებლდან /გ.შარაძე, უცხოეთის ცის ქვეშ, წ.3, თბ,

გვქონდა სამფეროვანი ქართული ღროშის ემბლემა წარწერით გერმანულ და ქართულ ენებზე: „საქართველო“. რამდენიმე თვის ინტენსიური წვრთნისა და იდეოლოგიური გადამზადების შემდეგ დადგა ფიცის მიცემის დღე. ჩატარდა დიდი ზემოთ, ქრისტიანული რიტუალების დაცვით. მე, როგორც მაჰმადიანს, მაშინ ფიცი არ მიმიცია. ამიტომ სხვა ნაწილში მიპირებდნენ გადაყვანას, მაგრამ შემდეგ მოვლენები სხვანაირად წარიმართა, ფრონტისათვის მზადყოფნა გვიბრძანეს და ფიცის ამბავიც არავის არ გახსენებია.

ერთხელ, განაგრძობს ბატონი მურადი, ჩემით დაინტერესდა თვით ლეო კერესელიძე. თურმე ლეგიონერთა სიებს ათვალიერებდა და ჩემს გვარს რომ წააწყდა, გამომიძახა დიდი ღირსებით მიმიღო. ჩოხა-ახალუხით უყვარდა სიარული /შალვა მალლაკელიძესაც/. ახლაც ასე დამხვდა მკერდზე რალაც ორდენი ეკეთა /მას დავუნახე პირველად და შემდეგ მისგანვე გავიგე, თურმე თამარ მეფის ორდენი ყოფილა/. გამომკითხა ვინაობა და რომ გაიგო ქედელი ვიყავი, რასიმ ნიჟარაძე მოიკითხა. ეს ძალზე მოულოდნელი დარჩა, რადგან რასიმი ბიძა იყო ჩემი. ბატონი ლეო კი თურმე მეგობრობდა მას საქართველოს დემოკრატიულ რესპუბლიკასა და თურქეთის შორის საზღვრის დამდგენ კომისიაში ერთად მუშაობის დროიდან /ბიძაჩემი ამ კომისიის დაცვაში მსახურობდა/. გაცემული ვისმენდი ლეოს საუბარს მის შესახებ და როცა გაიგო ცოცხალი აღარ იყო /1937 წელს დახვრიტეს/, თვალები აუცრემლდა, ამოიოხრა და ყრულ ჩაილაპარაკა: ბევრი კაი მამულიშვილი დახვრიტეს მაგ უღმერთოებმა, მაგრამ არ შერჩებათ, ყველას მოეკითხებაო. შემდეგ წამოდგა, მხრებზე ხელები მომხვია და შითხრა: რაიმე რომ დაგჭირდეს, აუცილებლად მოდი, არ მოგერიდოსო.

ამის შემდეგ კიდევ სამჯერ ვესაუბრე ლეოს, პირადად და საჯაროდ ლეგიონერებთან ერთად მღელვარებით გველაპარაკებოდა საქართველოს დამოუკიდებლობაზე, მის მომავალ სახელმწიფოებრივ წყობასა და სტრუქტურაზე. სიამაყით გაიხსენა ჩვენთვის საინტერესო ამბავიც - თამარ მეფის ორდენით მისი დაჯილდოების ისტორია. ისიც თქვა, ჩვენი დიდი დედის ეს ორდენი ბევრს მავალებს და სანამ ვსუნთქავ, ვიბრძოლებ

2. ფიცის ტექსტთან დაკავშირებით საინტერესო დეტალს გვამცნობს შ.მალლაკელიძე. მისი სიტყვით, გერმანულ არმიაში არსებული წესით, ლეგიონერები ფიცს ღებდნენ პირადად ჰიტლერის სახელზე. ეს წესი ქართველებზე არ გაავრცელეს, რადგან საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკა შეიქმნა გერმანიის ეგიდით. ამასთანავე გერმანელებს ახსოვდათ, რომ პირველ მსოფლიო ომში დამარცხებული მათი ქარი საქართველოდან ღირსებით, ყვავილებით და მუსიკით გააცილეს. ამიტომ ქართველები ფიცს აღევდნენ „წითელი ოკუპანტებისაგან განთავისუფლებულ ქართულ მიწას“.

საქართველოს თავისუფლებისათვის. მან თავისი ქალიშვილი მარიამიც გამაცნო, საკმაოდ ლამაზი ასული, შესანიშნავი მოჭირითე და ლონდონში ცხენოსანთა რომელიღაც დიდ საერთაშორისო ასპარეზობაში გამარჯვებული.

აქ ბატონ მურაღს შევაწყვეტინე თხრობა და ვეკითხები: 70-იანი წლების ჩვენს პრესაში დაიწერა, თითქმის ქართულმა ემიგრაციამ მარიამ კერესელიძე საქართველოს დედოფლად აღიარა და თუა მართალი-მეთქი.³ ტყუილია, აგრძელებს ის საუბარს. არაფერი მსგავსი იქ არ გამიგონია, თუმცა “თეთრი გიორგის” წევრთაგან ბევრს ვიცნობდი და ზოგთან საკმაოდ ახლოსაც ვიყავი. ყველაფერი ემიგრაციის კომპრომეტირებისათვის იყო მოგონილი. ლეო კერესელიძე 1944 წელს დაიღუპა მოკავშირეთა ავიაციის მიერ ბერლინის დაბომბვისას. დაობლებული მარიამი კი უკანასკნელად ვნახე პოლონეთ-გერმანიის საზღვართან, ცხენზე ამხედრებული, გივი გაბლიანს და სხვა ქართველებს ახლდა თან.

მურაღ ნიჟარაძე ამაუბს, რომ შეხვდა, პირადად გაეცნო და მოუსმინა გრიგოლ რობაქიძეს /თანაც ორჯერ!/. ლიტერატურულ საღამოებს აწყობდა ლეგიონში. ახლაც მახსოვს, განაგრძობს იგი, პირველი შეხვედრისას შესავალ სიტყვაში აღნიშნა, არ ვმონაწილეობ პოლიტიკაში და მხოლოდ ლიტერატურულ შემოქმედებაზე ვილაპარაკებო. ასეც მოხდა - ფინეთში საერთაშორისო კონკურსში თავისი წიგნი - ესეი წარედგინა და მეორე პრიზი დაემსახურებინა მართლაც, დაპირებისამებრ, ის დაუფიქსარი საღამო მან იმ წიგნსა და ლიტერატურის საკითხებზე საუბარში გაატარა.

1943 წლის ივლის-აგვისტოში გარკვეული წვრთნისა და მომზადების შემდეგ, აგრძელებს ამბავს ბატონი მურაღი, ჩვენი ნაწილი ეშელონით აღმოსავლეთის ფრონტზე გაისტუმრეს. გზაში მძიმედ გავხდი ავად და აღმოსავლეთ პრუსიის ქალაქ გუმბინენეს ჰოსპიტალში აღმოვჩნდი. გამოჯანმრთელების შემდეგ გამგზავნეს ავსტრიაში ვენასთან დისლოცირებული ქართული ლეგიონის სხვა ნაწილში. იმის გამო, რომ ფრონტზე გასწირდა ლეგიონერების გადასვლა საბჭოელთა მხარეზე /ვიქტორ კიკინაძე, ანტონ კაიშაური და სხვ./ გერმანელები აღარ გვენდნენ და გადაგვისროლეს საფ-

3. სინამდვილეში კი, პირველი მსოფლიო ომის დროს, ქართული სახელმწიფოებრიობის აღდგენაში გერმანიის მხარდაჭერის უზრუნველყოფის მიზნით, ქართველი პოლიტიკოსები თანამდებოდნენ ბაგრატიონების ნაცვლად ტახტზე პოპენკოლურების აყვანას. შმალაქელიძის სიტყვით კლდე შეარჩიეს მეფედ გერმანიის უკანასკნელი იმპერატორის ვილჰელმის ძე უფლისწულ იოახიმის კანდიდატურა. მას უნდა შეერთო ულამაზესი მარინე მიხეილის ასული მაჩაბელი, რომელიც ამრიგად საქართველოს დედოფალი გახდებოდა. წამოწყებამ არ გაამართლა, რადგან გერმანია ომში დამარცხდა. მმაჩაბელი შემდეგ მითხოვდა საქართველოში იტალიის ელჩს ფრანკონის.

რანგეთში, ჯერ კასტრში ტულუზის მახლობლად, შემდეგ პარიზთან, სადაც ვეწოდით საყარაულო სამსახურს. ამასობაში, 1944 წლის ზაფხულში, დე გოლმა გაათავისუფლა პარიზი და ჩვენც ბელგიაზე გავლით ისევ გერმანიაში დაგვაბრუნეს /აქ, ბერლინში, კვლავ შეევხვით გივი გაბლიანს, რომელიც მე და ფოთელ ზარქუსს დიდი ფულადი თანხით დაგვეხმარა/. შემდეგ დასავლეთ გერმანიაში ამერიკელებიც შემოვიდნენ. საბჭოთა სარეზერვუარო კომისიის წყალობით აღმოვჩნდი პოლონეთში. ქ.ზანგანში საბჭოთა საზღვრობამ ყოფილი ტყვეებისაგან ჩამოაყალიბა არმია. მასში შევედი მეც. გვეუბნებოდნენ, იაპონიასთან ბრძოლაში უნდა მიიღოთ მონაწილეობაო, მაგრამ მალე ომი დამთავრდა და 1945 წლის დეკემბერში საქართველოში ჩამოვედი.

ოქანში დაბრუნებულს, მიუხედავად იმისა, რომ იარაღი არ აღმიმართავს, მაინც არ მაპატიეს ლეგიონერობა და 1947 წელს გამასახლეს ნოვოსიბირსკის ოლქში, საიდანაც 1954 წელს დავბრუნდი. მას შემდეგ არაერთხელ ვცადე რეაბილიტაცია, მაგრამ საბჭოთა დამლა - "სამშობლოს მოღალატე" - არ იქნა და ვერ მოვიშორე. პარადოქსია, თუმცა ფაქტია, დამოუკიდებლობის გამოცხადების შემდეგ მივმართე ეროვნულ ხელისუფლებასაც, მაგრამ პარლამენტის მიერ სათანადო კანონის მიუღებლობის მოტივით მანაც უარით მიპასუხა. პოდა, ბიუროკრატიული მუხრუჭების წყალობით დღესაც "მოღალატის" სახელით დავდივარ, სევდიანად დაასრულა თავისი მონოლოგი ჩემმა მოსაუბრემ.

ომის გრძელ გზაზე მურად ნიჟარაძე შეხვდა, გაეცნო და დაუშეგობრდა მრავალ თანამემამულეს, მაგრამ განსაკუთრებული სიყვარული მაინც ვახტანგ ჯობაძესთან აკავშირებს. ისინი ერთად ინაწილებდნენ ტყვეობის სიმძიმეს, ათასგვარ გაჭირვებას და ასეთი თანადგომით ომის დამლევამდე გაიტანეს სიცოცხლე. შემდეგ კი მათი გზები გაიყარა. ვახტანგ ჯობაძე დარჩა დასავლეთ გერმანიაში და ბეჭითი შრომით ხელოვნების ისტორიის ცნობილი პროფესორი გახდა. ერთხანს ესპანეთში იმუშავა, შემდეგ თურქეთშიც, სადაც ექვთიმე თაყაიშვილის 1916 წლის მოგზაურობის შემდეგ ქართველთაგან პირველმა მოინახულა იქაური ქართული ძეგლები და საინტერესო ნაშრომები უძღვნა მათ. ახლახან ვახ.ჯობაძემ გამოსცა "ოშკის ტაძარი", რომელიც სახსოვრად გამოუგზავნა ბათუმელ მეგობარს. დღეს იგი აშშ ცხოვრობს.

ბატონმა მურადმა წინ დამიწყო ამერიკიდან ვახ.ჯობაძის გამოგზავნილი, შვენიერი ქართულით და ბრწყინვალე კალიგრაფიით დაწერილი ბარათები. ადრესატის ნებართვით ვეცნობი მათ. რა დიდი სიბოძო, მზრუნველობა და პატივისცემა ჩანს თითოეული წერილიდან. ერთში ავტორი ღრმა თანაგრძნობას უცხადებს ძვირფასი მეუღლის გარდაცვალების გამო,

მეორეში - შვილიშვილის რუსუდანის სწავლითაა დაინტერესებული. იგი ხელოვნების ისტორიით ყოფილა გატაცებული და ურჩევს დაეუფლოს ინგლისურ და გერმანულ ენებს - მათ გარეშე ძნელია ამ დარგში მეცნიერული მუშაობა. თავად კი შესაბამისი ლიტერატურით უზრუნველყოფას პპირდება და აშ. ამასთან, ყველა ბარათში ჩანს ზრუნვა ბათუმელი მეგობრის ქანმრთელობაზე. რჩევა-რეკომენდაციას აქ ცვლის ავტორის აღთქმა დეფიციტური ამერიკული წამლები გამოუგზავნოს და სხვ.

ამავე ბარათებით ჩანს, რომ მკვლევარი მთელი არსებით კვლავ სამშობლოსთანაა დაკავშირებული. ცხოვრობს მისი წარმატება-გამარჯვებით, რაც უცხოეთში სტიმულს აძლევს მძიმე მეცნიერულ საქმიანობაში. ამავე დროს, აწუხებს თავისი ქვეყნის უბედობა, მწვავედ განიცდის მის ღლეწანდელ ყოფას, ჩივის, რომ ასაკისა თუ მოძალებული ავადმყოფობის გამო აღარ ძალუძს იღვეს თავის ხალხთან.

სხვათა შორის, ამ წერილებში ვახ.ჯობაძე დიდი სითბოთი მოიკითხავს თავის უნივერსიტეტელ მეგობარს, “ძალიან, ძალიან ლამაზ” მანდილოსანს, ბათუმელ პედაგოგს ირა არეშიძეს. სულ ახლახან მან, ნათესავის მეშვეობით, ფულიც გამოუგზავნა ბატონ მურაღს თხოვნით: “ნახევარი შვილიშვილებს დაახარჯე, არ დაგეჩაგროს” /რა დიდისულოვნებაა!/. დანარჩენით კი “ქალბატონ ირას ყვავილები მთართვით”/ ამას მხოლოდ ქეშმარიტი ქართველი რაინდი თუ გააკეთებს!/.

აი ასეთი კაცია მურაღ ნიჟარაძე, რომელიც უპრეტენზიოდ ცხოვრობს ჩვენს გვერდით. თავისი 80 წლიდან მან გარკვეული პერიოდი მღელვარე მოვლენების შუაგულში გაატარა, ყველგან ღირსეულად იარა და ქართველი კაცის სახელი არ შეარცხვინა. ამიტომ ბათუმელები /და სხვებიც!/ ახლოს უნდა იცნობდნენ ამ საინტერესო და ბევრის მნახველ კოლორიტულ პიროვნებას. ამ ნარკვევსაც ეს მიზანი აქვს.

ორგანიზაცია “თამარ I”

სამშობლოს თავისუფლებისათვის ქართველმა
ყველა საშუალება უნდა სცადოს და გამოიყენოს.

ვალერიო ჯუღელი

მეორე მსოფლიო ომის /1939-1945 წ.წ./ გამჩალებელი მთავარ ფაშისტ სამხედრო დამნაშავეთა ნიურნბერგის პროცესის მასალებზე მუშაობისას

წავაწყდით საინტერესო ცნობებს ომის დროს გერმანელების მიერ შექმნილი და რუმინეთში მოქმედი ორგანიზაციის "თამარისა" და მისი ოპერატიული ჯგუფების "თამარ I" და "თამარ II" შესახებ. თავდაპირველად ეს მეუცნაურა, რადგან ცნობილი მეცნიერის მიხ.კვესელაშვილს გახმაურებული წიგნიდან "ას ერგასის დღე" ვიცოდით, ნაცისტურ პარტიაში ჰიტლერის მოადგილის მარტინ ბორმანის ბრძანებულებით ფაშისტურ გერმანიაში ოფიციალურად აიკრძალა ბავშვებისათვის რუსული სახელების დაკრძევა და სიაში სწორედ "ქართველი მეფის რუსული" /?/ სახელი იყო მითითებული. შემდეგ კი საკითხისადმი ინტერესიც გაგვიჩნდა, მიუხედავად იმისა, რომ უახლესი ქართული ისტორიოგრაფია, რამდენადაც ვიცნობდი მას, ამ ფაქტს არ მოიხსენიებდა ყოველ შემთხვევაში, ამაზე მაშინ ოფიციალურად არავინ ლაპარაკობდა /გაკვერთ ალნიშნავდა კ.კეტიშვილი და მოიხსენიებდა ნ.კიკვაძე/. ამიტომ ბეჭითად ვეძიეთ მასალები ალნიშნული ორგანიზაციის და მისი ჯგუფების შესახებ, წევრებზე, მუშაობაზე, საქმიანობაზე. ამოდ. გაირკვა მხოლოდ, სახელმწიფო უშიშროების კომიტეტის არქივში არსებობდა ამ ორგანიზაციის შეპყრობილ წევრთა დაკითხვის ოქმები და სხვა მასალა, მაგრამ მაშინ იგი უაღრესად გასაიდუმლოებული იყო და ამდენად "რიგით მოკვდავთათვის" მიუწვდომელი.

და აი, 1991 წლის მაის-ივნისში, საქართველოს ეროვნული გვარდიის სამხედრო-ისტორიულ ჟურნალში "მხედარი" /№3, გვ.72-84/ გურამ შარაძემ გამოაქვეყნა ემიგრანტ იროდიონ ბეგიაშვილის ვრცელი მოგონება: "როგორ დაიბადა "თამარ პირველის" ჯგუფი და როგორ დასრულდა მისი არსებობა", რომელიც ადრე პარიზულ ქართულ ჟურნალ "ივერიაში" დაიბეჭდა. ავტორი თავად იყო "თამარ I" ოპერატიული ჯგუფის წევრი და, რაც მთავრია, მონაწილეობდა მის საქმიანობაში. ასე, რომ ამ პუბლიკაციით, რამდენადმე მაინც, ნათელი მოეფინა ნიურნბერგის პროცესის მასალებში მოხსენიებული ორგანიზაციის "თამარის" ერთი ოპერატიული ჯგუფის შექმნა-მოღვაწეობის ბურუსით მოცულ ისტორიას. მართალია, ალნიშნული მოგონება ნაკლულია /ამაზე ქვემოთ/, მაგრამ ამის მიუხედავად, ამ წერილის გამოქვეყნება მაინც მიზანშეწონილად ვცანით. ჯერ ერთი, ვითვალისწინებთ საზოგადოების ინტერესს; და მეორეც, მან შესაძლოა, სტიმული მისცეს მეორე მსოფლიო ომში ქართველთა მონაწილეობით დაინტერესებულ მკვლევართა და შეივსება "თეთრი ლაქებით" მოჭარბებული საქართველოს უახლესი ისტორია.

საბჭოთა კავშირთან ომისათვის მზადების პროცესში ფაშისტურმა გერმანიამ განსაკუთრებული ყურადღება მიაქცია დაზვერვით - ძირგამომთხრელ საქმიანობას, რომელიც დაეკისრა სამხედრო დაზვერვას /აბ-

ვერი/ და სხვა დაწესებულებებს /უშიშროების სამსახურს, გესტაოს, საგარეო საქმეთა სამინისტროს და ა.შ./ მათი მიზანი იყო არა მარტო დაწვრილებითი ინფორმაციის შეკრება სსრ კავშირის სამხედრო-ეკონომიკური პოტენციალის შესახებ, არამედ ე.წ. "მეხუთე კოლონის" შექმნა თვით ქვეყნის შიგნით. ამ უკანასკნელს კი ევალებოდა თავდაცვით ობიექტებზე, სამრეწველო საწარმოებზე, გზებსა და რკინიგზებზე დივერსიებით საბჭოთა ზურგის მოშლა-ღეზორგანიზება და საბჭოთა ტერიტორიის სიღრმეში გერმანელთა არმიის წინსვლის გაადვილება.

ფაშისტთა დაპყრობით გეგმებში, როგორც ცნობილია, მნიშვნელოვანი ადგილი ეკავა საქართველოს, საერთოდ კავკასიას. ამ რეგიონის მღებარეობა და გეოპოლიტიკური მნიშვნელობა, აგრეთვე, ეკონომიკური რესურსები /ნავთობი, მარგანეცი/ აიძულებდნენ მათ უმოკლეს ვადაში განეხორციელებინათ მისი ანექსია. ამიტომ ჯერ კიდევ ომის დაწყებამდე შეიმუშავეს გეგმა სახელწოდებით "ინსტრუქცია განსაკუთრებული ოლქების შესახებ №21 ღირექტივის განსავითარებლად", რომელიც განსაზღვრავდა აღმოსავლეთში, მათ შორის კავკასიაში, საოკუპაციო რეჟიმის ხასიათს. გეგმის განხორციელება ევალებოდათ "აღმოსავლეთის ოკუპირებული ტერიტორიების საქმეთა სამინისტროს" აღფ.როზენბერგის ხელმძღვანელობით, აგრეთვე შტაბს "ოსტ" /"აღმოსავლეთი"/ სტატს-მდივნის კერნერის მეთაურობით, რომელიც, თავის მხრივ ექვემდებარებოდა გერინგის სამხედრო-საჰაერო ძალთა უწყებას. თუ პირველის ფუნქცია იყო აღმოსავლეთში /მათ შორის კავკასიაში/ დაპყრობილი ტერიტორიების ადმინისტრაციული მოწყობა და მართვა, მეორეს ეკისრებოდა აქაურ სიმდიდრეთა ძარცვა ანუ, როგორც მაშინ ამბობდნენ, "ეკონომიკის ჩაყენება რაიხის ინტერესებში". გერმანული ადმინისტრაციის საბოლოო მიზანი კი, ჰიმლერის სიტყვით, იყო არა დაპყრობილი "აღმოსავლეთის გერმანიზაცია ამ სიტყვის ძველებური გაგებით, ე.ი. შევაჩვიოთ ადგილობრივი მოსახლეობა გერმანულ ენასა და კანონებს, არამედ მივალწიოთ იმას, რომ აქ ცხოვრობდნენ მხოლოდ ნამდვილი გერმანული სისხლის ადამიანები".

ფაშისტები ძალზე ჩქარობდნენ. მათ დაპყრობილიც არ ჰქონდათ, რომ როზენბერგმა "გერმანული სიზუსტით და პუნქტუალობით" შეიმუშავა სპეციალური ინსტრუქცია "კავკასიის გარდაქმნისათვის", რომელშიც არა მარტო ჩამოაყალიბა ფაშისტთა გეგმები ამ ვრცელი რეგიონის მიმართ, არამედ განსაზღვრა მომავალი გერმანული ადმინისტრაციული აპარატის შემადგენლობაც "კავკასიის საქმეთა საიმპერიო მზრუნველის", ანუ რაიხსკომისარის, ესესელთა ჯარების გენერლის არნო შიკელანცისა და მისი მოადგილის ეკონომისტ ნოიბაჰერის ხელმძღვანელობით; შეარჩიეს მრჩევე-

ლები, რომლებსაც “ოდესმე უცხოვრიათ” ან “უმუშავიათ კავკასიაში” და, მაშასადამე, “კარგად იცნობდნენ” ამ მხარის “გეოგრაფიას, ეკონომიკას და იცოდნენ ენებიც”. საქართველოსათვის მობილიზებული იყვნენ: შტეკელი - 1924 წელს გერმანიის ბანკის წარმომადგენელი თბილისში, შტერნი - “მრავალი წლის მანძილზე ლევანტის გერმანული ხაზის წარმომადგენელი ბათუმში”, დინტსმანი - გენერალური კონსული თბილისში 1931 - 36 წლებში, ჰაინრიხ დე ჰაარი - მატყლის სპეციალისტი და საზღვაო ტვირთ-ზიდვის რწმუნებული ბათუმში 1941 წლამდე, მევესი - “ლევანტის ხაზის წარმომადგენელი ბათუმში” და სხვ. თარჯიმნებად მიიწვიეს კავკასიის ხალხთა ენების მცოდნე და სპეციალისტი - ენათმეცნიერები, მათ შორის ბერლინის უნივერსიტეტის პროფესორი ცნობილი ქართველოლოგი მეკელაინი, პროფ. ლამბაშიძე, დოქტორი ტ.მარგველაშვილი, დოქტორი გ.მაღალაშვილი და ვინმე “გურული”, რომელსაც კარგად იცნობდნენ “ბუქენშტრასეს სამუშაო ჯგუფი” და “კავკასიის განყოფილება”; მომზად-და სათანადო მიმართვა - პროკლამაციები, რომლებიც უნდა “გაეცრცელე-ბინათ მხოლოდ კავკასიაში - ბაქოს, თბილისის, ერევნისა და ბათუმის რაიონებში; ჯარებს დაურიგეს სპეციალური ინსტრუქცია თუ როგორ მოქცეოდნენ ადგილობრივ მოსახლეობას საქართველო-ამიერკავკასიაში შემოსვლისას და ა.შ. ამავე დროს, ინტენსიურად დაიწყო მუშაობა ტყვე-თა ბანაკებში ქართველი, აზერბაიჯანელი, სომეხი და სხვა კავკასიური ეროვნების ადამიანთა გადაბირებისა და ემიგრანტთა მიზიდვისათვის. მარ-თალია, ტყვეების გამოყენება ომში ოფიციალურად იყო აკრძალული ენევის საერთაშორისო კონვენციით, მაგრამ გამარჯვებაში წინასწარ დარწმუნებულნი ანგარიშს არ უწევდნენ საზოგადოებრივ აზრს და ყოფი-ლი ტყვეებისაგან ე.წ. “ეროვნული ლეგიონების” ფორმირებითა და წინა ხაზზე ბრძოლაში გამოყენებით ცდილობდნენ თავიანთი დაპყრობითი ლაშქრობისათვის განმათავისუფლებელი ხასიათი მიეცათ.

საერთოდ ფაშისტური დაზვერვის მთელ საქმიანობას საქართველოს მიმართ კარგად წარმოაჩენს საგარეო საქმეთა სამინისტროს დაზვერვის განყოფილების 1941 წლის 20 ივნისის “უალრესად საიდუმლო” დოკუ-მენტი /6-107/, რომელშიც ნათქვამია:

“სამხედრო-საველე შტაბის პირველი ოპერატიული განყოფილებისაგან მითითების შესაბამისად, რომ ნავთობის რაიონების გამოყენებისათვის უზრუნველყოფილ იქნას საბჭოთა რუსეთის დეზორგანიზაცია, სამუშაო შტაბს “რუმინეთს” ევალება შექმნას ორგანიზაცია “თამარი”, რომელსაც ეეისრება შემდეგი ამოცანები:

1. ქართველთა ძალებით მოამზადოს აჯანყება საქართველოს ტერიტო-რიაზე.

2. ორგანიზაციის ხელმძღვანელობა დაეკისროს ობერლეიტენანტ დოქტორ კრამერს /კონტრდაზვერვის მე-2 განყოფილება/. მოადგილე ინიშნება დოქტორი პაურე.

3. ორგანიზაცია იყოფა ორ ოპერატიულ ჯგუფად

ა/ "თამარ I". იგი შედგება 16 ქართველისაგან, რომლებიც მომზადებული არიან საბოტაჟისათვის/ს/ და გაერთიანებულია უჭრელებში /კ/. მას ხელმძღვანელობს უნტერ-ოფიცერი გერმანი.

ბ/ "თამარ II" წარმოადგენს ოპერატიულ ჯგუფს, რომელიც შედგება უჭრელებში გაერთიანებული 80 ქართველისაგან. ამ ჯგუფის ხელმძღვანელად ინიშნება ობერ-ლეიტენანტი დოქტორი კრამერი.

4. ორივე ოპერატიული ჯგუფი "თამარ I" და "თამარ II" ექვემდებარება მთავარსარდლობას.

5. "თამარ I" ოპერატიული ჯგუფის შესაყრებ პუნქტად შერჩეულია ქ.იასის მდამოებები. "თამარ II" ოპერატიული ჯგუფის შესაყრები პუნქტია სამკუთხედი ბრაილოვი-კალარასი-ბუქარესტი.

6. ორგანიზაცია "თამარს" შეაიარაღებს კონტრდაზვერვის მეორე განყოფილება".

აღნიშნული დოკუმენტით, რომლის ავტორია "აბვერი-2" უფროსი, პოლკ. ლახუზენი, კარგად ჩანს, რომ საბჭოთა კავშირის წინააღმდეგ საღაზვერვო-დევერსიული ღონისძიებების განხორციელებაში ფაშისტები იმედოვნებდნენ ე.წ. "ადგილობრივი ელემენტების", მათ შორის საბჭოთა ხელისუფლების გამო, საქართველოდან ემიგრირებულების გამოყენებასაც. ამ მიზნით ხელი შეუწყვეს და ბერლინში ჩამოაყალიბეს ეროვნული /რუსული, ლიტუერი, სომხური, ქართული და ა.შ./ კომიტეტები. მართალია, ქართული ემიგრაცია არ იზიარებდა საქართველოს მიმართ ფაშისტების დაპყრობით გეგმებს /ამ მხრივ ნიშანდობლივია თუნდაც გურამ შარაძის წიგნში "ამერიკელი ქართველები" მოტანილი ჩვენი ქვეყნის ახალი დარაიონების ჰიტლერული საღელმო გენერალური გეგმა, რომელზეც ცნობილ დავით საღირაშვილს წაუწერია: "არასდროს არ მოხდება საქართველოს ასეთი დაპყრობა ეს პოლიტიკა დაღუპავს თვით ჰიტლერის გერმანიას"/, მაგრამ თუ მათთან მაინც თანამშრომლობდა, მხოლოდ იმ იმედით, რომ გერმანული "ურჩხული" დაამარცხებდა საბჭოთა "კოლოსს" და ცდილობდნენ საქართველოს დახმარებოდნენ დამოუკიდებლობის მოპოვებაში.

ამ სანუკვარი მიზნის მისაღწევად დღე მუშაობას ეწეოდა ქართველთა კომიტეტი, აგრეთვე ორგანიზაცია "თეთრი გიორგი" ლ.კერესელიძის მეთაურობით. მათ გერმანელ ფაშისტთა საკონცენტრაციო ბანაკებთან გამოყავდათ სასიკვდილოდ განწირული ტყვე ქართველები /ამ გზით იხსნ-

ეს 35 ათასზე მეტი კაცი/, კქმინდნენ ლეგიონებს, ე.წ. ოპერატიულ ჯგუფებს. აღედგინა საქართველოს თავისუფლებისათვის საბრძოლველად ჩანს ასე მოხდნენ 1941 წლის მაისში ემიგრანტთა პირველი თაობის წარმომადგენლები - 17 კაცი "რუმინეთის" სამუშაო შტაბის განკარგულებაში. ირ.ბეგიაშვილი გვისახელებს მათ: ზურაბ აბაშიძე, მიხეილ ბახტაძე, დიმიტრი ბართიაშვილი, გოგია ბერძენიშვილი, მიხეილ ბურძგლა, გიორგი გაბუნია, თავადი ირ.ბეგიაშვილი, მიხეილ გრიგოლია, მიხეილ გოგორიშვილი, ლეო კაკულია, ალექსანდრე კანკავა, მათე კერესელიძე - თარჯიმანი, გიორგი ივანიძე, შალვა მალაქელიძე, გრიშა მიროტაძე, ვიქტორ მონიავა და დავით ხარისჭირაშვილი. "პროფესიული მხედრის ფელდფებელ რიხტერის ხელმძღვანელობით" მათ გაიარეს "ინტენსიური წვრთნა საფრანგეთის ქალაქ ორლეანის მახლობლად რომელიღაც დიდ რეკვიზირებულ მამულში". ჯგუფის წევრებს "ასწავლდნენ არა მარტო საომარი იარაღის ხმარებას, არამედ ყველაფერს. ასაფეთქებელი მასალის დამზადებას ჩვეულებრივ აფთიაქში ნაყდი წამლებისაგან, ამ მასალით ბომბის დამზადებას და, საერთოდ, აფეთქების ტექნიკას, დარაჯთა ნეიტრალიზაციის სხვადასხვა ხერხებს, უცნობ ადგილებში ორიენტირებას, კავშირგაბმულობის ტექნიკას, სამხედრო რუკების კითხვას და სხვ". მხოლოდ ამის შემდეგ გაამგზავრეს ისინი რუმინეთში დისლოკაციის ადგილზე.

ამიერიდან ჯგუფის თავგადასავალს ვეცნობით სწორედ ირ.ბეგიაშვილის მოგონების მიხედვით. ავტორის სიტყვით, პარიზიდან გასულებმა გაიარეს შტურტპარტი /აქედან ჯგუფს გაჰყვა ახალი უფროსი ჰერმან მიულერი/, ბუდაპეშტი და ჩავიდნენ ბუქარესტში. იქ "მხოლოდ ერთი დღე და ღამე" დაჩინენ და გზა კიშინიოვისაკენ გააგრძელეს. გერმანელთა შემტევ ნაწილებს დაეწივნენ ნიკოლაევში. ხერსონში ჯგუფს შეუერთდნენ ტყვე ექიმი ვარლენ ჩიტაძე და რიგითი სიმონ ლელუაშვილი. მელიტობოლში კი გამოაკლდათ გიორგი გაბუნია და გოგია ბერძენიშვილი "მძიმე ავადმყოფობის მიზეზით" და ვიქტორ მონიავა "უფროსთან ხშირი უთანხმოების გამო". თავისუფალ დროს ჯგუფი კვლავ აგრძელებდა წვრთნას "თითქმის ყოველ დღეს ქალაქის გარეთ გავლილით და სამხედრო მეცადინეობას ვატარებდით". ამასობაში დადგა ზამთარი. დაიწყო უსასტიკესი ყინვები. მაშინ მიულერმა გადაწყვიტა ყირიმში დაბრუნება და გამოზამთრება, რომ "საქართველოში იქედან მოგვეხდინა შესვლა". დაბანაკდნენ სიმფეროპოლის გარეუბანში, ბოლოს კი ალუშტასთან.

ჯგუფის შემცირების გამო პ.მიულერი წავიდა რუმინეთს და იქედან ჩამოიყვანა "თამარ მეორის" 5 წევრი /აჩიკო დადიანი, გოგი ჩხეიძე, კაკო ჩიხლაძე და ძმები ქოჩაიძეები/. მათ დაემატა კიდევ "რამდენიმე ათეული

ტყვეთა ლაგერებოიან გამოყვანილი ქართველი", რის გამოც ჭკუთი "ერთ ასეულამდე" გაიზარდა მათგან ზოგი /დადიანი, ჩხეიძე, გოგორიშვილი/, რომლებიც ტყვეობით დასუსტებული იყვნენ და "სისტემატური წერტანა ეერ აიტანეს", გერმანელებმა დაითხოვეს, უკანვე დააბრუნეს.

1942 წლის მაისში, რამდენადაც ფაშისტები ემზადებოდნენ კავკასიაზე ალაშქროდ, გადაწყდა ჭკუთის გადმოფრენა საქართველოში. მათ "პატარა პატარა ჭკუფებად გადმოიყვანდნენ ქვეყნის სხვადასხვა კუთხეში", სადაც უნდა მოეწყოთ "ყოველგვარი საბოტაჟობა" და ამით "გაეადგილებინათ აქ გერმანელების შემოსვლა". მართლაც "თამარ I" წევრები პლანერებით გადმოსხეს ღამით. გამოფრენის წინ ჰმიულერმა ერთხელ კიდეც გაცხროლა ქართველები და "ვის ერთგულებაშიც ასე თუ ისე ეპარებოდა", აღარ გამოუშვა /მიხეილ გრიგოლია, ლეო კაკულია/.

ჭკუთის წევრები კი დააფრინეს, "საქართველოს სხვადასხვა კუთხეში", მაგრამ ოპერაცია თავიდანვე კრაზისათვის იყო განწირული. ირ. ბეგიაშვილის თუ ვერწმუნებით, გერმანელებმა ღესანტი სრულიად მოუმზადებლად გადმოისროლეს: ქართველები გავარჯიშებული არ იყვნენ თვითმფრინავიდან ხტომაში /ზოგი საერთოდ არ მქდარა მასში/, არ ჰქონდათ რუკები, კომპასები, "მშრალი ულუფა", ტანსაცმელი და გამოსაცხადებელი მისამართები. სხვათა შორის, მოგონების ავტორი არც ქართველთა გადმოსხარის უსტადგილებს გვისახელებს. ნიშანდობლივია, მკერესელიძე და არისკირაშვილი რამდენიმე ღღეს იმალებოდნენ მასპინძელთან, რამდენჯერმე ისაუბრეს და ერთხელაც "არ დაინტერესებულან", რომელ აოფელში, ვისთან იმყოფებოდნენ /ძნელად დასაჭერებელია ჭერ გერმანელთა, შემდეგ კი თავად ღესანტის ასეთი დაუღვერობა/.

ცხადია, ამიტომაც "თამარ I" წევრები ადვილად მიაკვლიეს გამანადგურებელმა ბატალიონებმა და ორმხრივი სროლისას ღღდი ნაწილი მოსპეს ან შეიპყრეს კიდეც. ამ მხრივ ტიპიურია თუნდაც იგივე მკერესელიძისა და ღხარისკირაშვილის თავგადასავალი. მიწზე დაშვების შემდეგ მათ იპოვეს ერთმანეთი და შიმშილით რომ არ დახოცილიყვნენ, "ღღდი რისკის ფასად", ადგილობრივ მოსახლეს მიადგნენ. მან, მართალია, თანამემამულეები "სიხარულით მიიღო" და შეიფარა, მაგრამ სოფლის აქტივისტებმა - გამანადგურებელი ბატალიონის წევრებმა მაინც აღმოაჩინეს. წინააღმდეგობას აზრი არ ჰქონდა და დანებება გადაწყვიტეს. ღხარისკირაშვილი პირველი გავიდა სამალავიდან, მაგრამ ხელში იარაღი ეკავა რაზმელებს ეგონათ სროლას აპირებდნენ, დაასწრეს და მოკლეს. მათე კერესელიძე შეიპყრეს და "ხანგრძლივი დაკითხვებისა და წვლების შემდეგ ციმბირის გერმანელ ტყვეთა ბანაკში გაასახლეს". იქ შეხვდა იგი თანაგუნდელ მიხეილ ბურძგლას, რომელიც ტყვეში შეიპყროთ მარტოდმარტო მოხეტიალე. რაც

შეეხება კახეთში გადასროლილ ჭკუფს, მის წევრებს "უკანასკნელ ტყვი-
ებამდე ებრძოლათ ადგილობრივ დამცველ რაზმთან და ამ ბრძოლაში ყვ-
ელანი უკლებლივ დაეცნენ". ცალ-ცალკე დააპატიმრეს: შალვა მალლაკელ-
იძე /ვერმახტის სამხედრო მრჩეველის, გენ. შალვა მალლაკელიძის ბიძა-
შვილი გადმოაფრინეს ვანის რაიონში, მაგრამ შეიპყრეს და დახვრიტეს/,
კუკური ქოჩაკიძე, ალექსანდრე კანკავა ასე რომ "თამარ I" ჭკუფი
"მთლიანად განადგურდა".

ირ.ბეგიაშვილის სიტყვით, ამ ჭკუფის წევრთა გარდა ემიგრაციამ სხვა
მსხვერპლიც გაიღო "ასეთივე გადაფრენის სახით", მათ შორის იყვნენ
ალექსანდრე ფაშალიშვილი, ლადო დარაშვილი, შალვა დუღაშვილი,
შალვა ნეზიერიძე, თუხარელი და სხვ. "ამასთან ერთად ჩაქრა კიდევ
რამდენიმე ქართველის სიცოცხლე "თამარ II" ჭკუფიდანაც".

ასეთია ირ.ბეგიაშვილის მოგონების შინაარსი. თითქოს ყველაფერი
ნათელია, მაგრამ იგი, როგორც აღინიშნა, მაინც ნაკლულია და ბევრ
საკითხზე არ იძლევა სრულ პასუხს. ზოგზე კი, ნებით თუ უნებლიეთ,
თავად ავტორი ღელს. ამის მიუხედავად ეს მასალა ძალზე საინტერესოა
საქართველოს უახლესი ისტორიისათვის. ჭერ ერთი, მან, რამდენადმე
მაინც, ნათელი მოფინა ერთ საკითხს - "თამარ I" ჭკუფის საქმიანობას;
და მეორეც, რაც მთავარია, დავიწყების ბურუსს გამოსტაცა ვინაობა იმ
"უსაფლავო ჯარისკაცებისა", რომლებიც სამშობლოს უკეთესი მომავლ-
ისათვის ბრძოლის გზების ძიებაში უცხოეთში აღმოჩნდნენ და სამკვდრო-
სასიცოცხლო ომის ხანძარში უსახელოდ დაიფერფლნენ. ეპკს გარეშეა,
სახელმწიფო უშიშროების კომიტეტის არქივში დაცული მასალა, თუ კი
ის საერთოდ გადაურჩა განადგურებას 1991-1992 წლებში, შეავსებს და
გააღრმავებს ჩვენს ცოდნას აღნიშნულ საკითხზე, მაგრამ ეს უკვე სამო-
მავლო საქმეა.

მოგვიანებით სახელმწიფო უშიშროების კომიტეტიდან გვაცნობეს,
რომ აღნიშნული მასალა, სხვა საქმეებთან ერთად, თითქოს დაიწვა რუს-
თაველის გამზირზე მაშინ მომხდარი ტრაგიკული ამბების დროს. ეს კი
იმას ნიშნავს, რომ ამით მოისპო საკითხის ღრმად შესწავლის უკა-
ნასკნელი შესაძლებლობაც.

მსოფლიოს ბაღი სამი ქართველის ხელში?

სამი დიდი სახელმწიფოს - ინგლისის, აშშ და სსრ კავშირის მთავრობათა მეთაურების ჩერჩილის, რუზველტისა და სტალინის თეირანის კონფერენციამ /1943 წლის 28 ნოემბერი - 1 დეკემბერი/ უმნიშვნელოვანესი როლი შეასრულა მეორე მსოფლიო ომის /1939-1945/ დროს ანტიფაშისტური კოალიციის სახელმწიფოთა თანამშრომლობის გაფართოებაში. საკმარისია ითქვას, რომ ამ კონფერენციაზე, პირველად მთელი ომის განმავლობაში, მოკავშირეებმა ერთმანეთს შეუთანხმეს საბრძოლო მოქმედების გეგმები და, რაც მთავარია, მოაგვარეს მეორე ფრონტის გახსნის საკითხი, აგრეთვე ერთმანეთს აზრები გაუზიარეს ომისშემდგომი მსოფლიოს მოწყობის პრობლემებზეც.

ცნობილია, რომ მზადება კონფერენციის მოწვევისათვის /შემდეგ თვით კონფერენციის მუშაობაც/ უაღრესად კონსპირაციულ ვითარებაში მიმდინარეობდა: მიმოწერას ამ საკითხზე ჰქონდა კოლური სახელი "ქაირო-სამი", ხოლო შეხვედრის ადგილს - "ევრიკა" /საინტერესოა, რომ საიდუმლოების დაცვის მიზნით, ცნობა დიდი სამეულის შეხვედრის შესახებ, პრესაში გამოქვეყნდა თვით კონფერენციის დასრულებისა და მონაწილე დელეგაციების სამშობლოში მშვიდობით დაბრუნების შემდეგ/. ამის მიუხედავად, გერმანიის სამხედრო დაზვერვამ /აბვერმა/ 1943 წლის სექტემბერში გაშიფრა ამერიკის სამხედრო-საზღვაო კოდი და მიიღო პირველი ცნობა თეირანში დიდი სამეულის მოსალოდნელი შეხვედრისათვის მზადების შესახებ. ამიტომ გერმანელებმა სასწრაფოდ შეიმუშავეს ოპერაცია "სპილო", რომელიც ითვალისწინებდა თეირანში არალეგალურად გადასროლილი აგენტის რომან გამოტას და სხვა მრავალრიცხოვანი ჯაშუშების¹ წყალობით ამ ცნობის ჰეშმარიტების დადგენას და თუ იგი დადასტურდებოდა, მაშინ დიდ სამეულზე ტერორისტულ თავდასხმასაც, უკიდურეს შემთხვევაში, მისი რომელიმე წევრის გატაცებას და ამით ომის ბედის თავის სასარგებლოდ შემოტრიალებას. ოპერაციის მთელი ხელმძღვან-

1. ომამდე ირანში იყო გერმანიის საიდუმლო სამსახურის 4 ათასამდე თანამშრომელი. ამ ქვეყანაში საბჭოთა ჯარების შესვლის შემდეგ /1941 წლის აგვისტო/ ბევრი მათგანი არალეგალურ მდგომარეობაზე გადავიდა.

ელობა დაეკისრა საგარეო უშიშროების ტერორიზმისა და დივერსიების სექტორის შეფს ოტო სკორცენის, რომლის ანგარიშზეც იყო ავსტრიის კანცლერის დოლფუსის მკვლელობა 1934 წლის სახელმწიფო გადატრიალების ცდის დროს, დამნაშავე და დაპატიმრებული მუსოლინის განთავისუფლება 1943 წელს და სხვ. საბოლოოდ, დიდი მკვლელობის მიუხედავად, ფაშისტებმა მაინც ვერ განახორციელეს ჩანაფიქრი - საბჭოთა დაზვერვამ დროულად დააფიქსირა მათი განზრახვა და თეირანისაკენ მიმავალი სპეციალური თვითმფრინავი ზედ ირან-თურქეთის საზღვარზე ჰაერში ააფეთქა. ასე რომ, სამი დიდი სახელმწიფოს მეთაურების შეხვედრა თეირანში მშვიდობიან ვითარებაში ჩატარდა.

სხვათა შორის, კონფერენციის მსვლელობისას დიდი სამეულის წევრები, ოფიციალური სხდომების გარდა, ერთმანეთს ზეღებოდნენ "მეგობრულ სუფრასთან", ხან ინგლისის, ხან ამერიკის, ხან კიდევ საბჭოთა მეთაურებთან. და აი, ინგლისის პრემიერის ჩერჩილის მიერ 30 ნოემბერს სტალინისა და რუზველტის, აგრეთვე საბჭოთა და ამერიკის დელეგაციების პატივსაცემად გამართულ სადილთან დაკავშირებით ერთ მოგონებაში ვკითხულობთ: "მთელი იმ საათების განმავლობაში, რაც სადილი გრძელდებოდა, წერეთელს, ნაჭყებიას² და მე ხელთ გვეპყრა მთელი მსოფლიოს ბედი ამ სიტყვის სრული მნიშვნელობით. საელჩოში შესვლის და გამოსვლის დროს არასოდეს არ მჩხრეკდნენ და არ გამიკირდებოდა შემეტანა და ამეფეთქებინა რაიმე ძლიერი ყუმბარა, რომელიც თუ ყველას არა, დამსწრესთა უმრავლესობას დახოცავდა. ამ ორ ქართველს, წერეთელს და ნაჭყებიასაც, შეეძლოთ იგივე გაეკეთებინათ. ეს რომ მომხდარიყო, ძნელი წარმოსადგენია, რა მიმართულება მიეცემოდა იმ ომსაც და მსოფლიოს მომავალსაც".

ამ, ერთი შეხედვით, სენსაციური და აშკარად დაუჯერებელი სიტყვების ავტორია ქართული ემიგრაციის ერთ-ერთი კოლორიტული ფიგურა, მეორე მსოფლიო ომის დროს ინგლისის დაზვერვის ოფიცერი მერაბ სიმონის ძე კვიტაშვილი.

ვინ არის მერაბ კვიტაშვილი? რამდენად შეეფერება მისი სიტყვები რეალობას? ბუნებრივია, აღნიშნული სიტყვების წამკითხველს ცნობისმოყვარეობაც ჰქონდა: როგორ მოხდა, რომ სამი ქართველის /დიახ, სამი! / ხელთ აღმოჩნდა მსოფლიოს ბედი? ხომ არ არის აქ ტრაბახისა თუ მკითხველის წინაშე თავმოწონების სურვილი? ყველა ამ კითხვაზე,

2. შალვა წერეთელი ომის შემდეგ იყო საქართველოს სახელმწიფო უშიშროების კომიტეტის თავმჯდომარის მოადგილე /დაზვერეტის ლბერიას საქმესთან დაკავშირებით/, კაპიტონ ნაჭყებია კი - საქართველოს შინაგან საქმეთა მინისტრის მოადგილე.

ვეფქრობთ, დამაჯერებელ პასუხს იძლევა თვით აღნიშნული სიტყვების ავტორი თავის საინტერესო მოგონებაში “თეირანის კონფერენცია”³.

ჯერ თავად მ.კვიტაშვილის შესახებ. დაიბადა 1902 წელს სოფ.ველეში /რაჭა/. მამა სიმონი, პეტერბურგის უნივერსიტეტის კურსდამთავრებული, იურისტად მუშაობდა ბაქოში და იყო ცნობილი მრეწველის, “ერთადერთი ნამდვილი ქართველი მილიონერის” აკაკი ზოშტარიას ნათობის საზოგადოების /“რუპენტოს”/ ერთ-ერთი დირექტორი /ხუთიდან/. დედა მართა გახლდათ რუსეთ-თურქეთის 1877-1878 წლების ომის ლეგენდარული გმირის, იმპერატორ ალექსანდრე მეორის პირადი მეგობრის პლატონ მიქელაძის ასული.

საშუალო განათლება მერაბმა ბაქოში მიიღო აქვე დაეუფლა რუსულ, ფრანგულ და გერმანულ ენებს. 1919 წელს გაგზავნეს ინგლისში და ინგლისური ენის შემსწავლელი სკოლის დამთავრების შემდეგ სწავლობდა ოქსფორდისა და ბირმინგემის უნივერსიტეტებში. სამთო ინჟინრის “სპეციალური დიპლომით” მუშაობდა ოქროს დამუშავების ტექნოლოგიად ინგლისის აფრიკულ კოლონიებში. მეორე მსოფლიო ომმა განაში მეტალურგიული ქარხნის დირექტორის თანამდებობაზე მიუსწრო მაშინვე მიატოვა სამუშაო, მიიღო ინგლისის ქვეშევრდომობა და მოხალისედ წავიდა არმიაში.

ოფიცერთა სკოლის დამთავრების შემდეგ მ.კვიტაშვილი ერთხანს “ჯავშნოსან სატანკო კორპუსში” ოფიცრად მსახურობდა, მაგრამ ღრმად განათლებული და, რაც მთავარია, ენების მცოდნე მალე სამუშაოდ დაზვერვაში მიიწვიეს. დაამთავრა სადაზვერვო სკოლა და ლეიტენანტის ჩინით მიავლინეს ეგვიპტეში. “ხან შტაბში მუშაობდა, ხან რომელიმე სატანკო კორპუსთან იყო მიმაგრებული”, ებრაოდა ფელდმარშალ რომმელს. მძიმედ დაიჭრა. განკურნების შემდეგ გაგზავნეს საბერძნეთს. ეს იყო მისი “პირველი უშუალო /დამოუკიდებელი - ას./ სადაზვერვო მისია”. ადგენდა გერმანიის ჯარების “განლაგებისა და შეტევის მიმართულებას”. შემდეგ მსახურობდა პალესტინაში, ერაყში, ლიბანში, სირიაში. ამასობაში ფაშისტებმა კავკასიას შემოუტიეს. ინგლისელები შეშფოთდნენ. თუ გერმანელები კავკასიას დაიპყრობდნენ, მაშინ მათი ჯარები აფრიკის ინგლისური არმიის ზურგში აღმოჩნდებოდნენ.

ინგლისელთა შიში არ იყო უსაფუძვლო ვერმახტის შესაბამისმა სამსახურმა ჯერ კიდევ 1941 წლის 11 ივლისს მიიღო დირექტივა №32, რომელიც ითვალისწინებდა კონცენტრირებულ დარტყმას ირანისა და

3. თავდაპირველად დაიბეჭდა გაზ. “ლიტერატურულ საქართველოში” /1990 წლის სექტემბერი/, შემდეგ ცალკე წიგნადაც გამოქვეყნდა. ფრაგმენტები შევიდა კრებულში “მე-იოსებ სტალინი” /თბ.1990/.

ერაყის ნავთობის სარჩეუბზე და გასვლას ბასრასთან სპარსეთის ყურეში. ამ მიზნით ოკუპირებულ ღონეცქში დაიწყო მოტორიზებული ე.წ. "გერმანიის აღმოსავლეთის კორპუსის" ჩამოყალიბება პალესტინელი, სირიელი და ერაყელი არაბებისაგან. ეს შენაერთი /კოლური სახელწოდებით "ფ"/ ახლო აღმოსავლეთში ინგლისის წინააღმდეგ ბრძოლისათვის იყო განკუთვნილი. შედგა "შეტევის დაწვრილებითი გეგმაც", რომელიც ამიერკავკასიის, კერძოდ თბილისის დაპყრობის შემდეგ ითვალისწინებდა საბრძოლო ოპერაციებს ბალდაღის მიმართულებით. ვარაუდობდნენ მოქმედებას ბულგარეთიდან თურქეთზე გავლითაც. მაშასადამე, ინგლისს ყველა საფუძველი ჰქონდა შეშფოთებისათვის. ამიტომ ჩერჩილი დაინტერესდა გაეგო ამიერკავკასიელი ხალხები /ქართველები, აზერბაიჯანელები, სომხები/ "დაიწყებდნენ პარტიზანულ ბრძოლას" თუ მტერს "გულითადად შეხვდებოდნენ". მაშინ ვითარების "დაწვრილებითი შესწავლის" მიზნით, ინგლისის არმიის კავკასიელ თანამშრომლებს დაურიგეს "საქმის ცოდნით" შედგენილი 16 პუნქტიანი ანკეტები. მ. კვიტაშვილის დასკვნაში ნათქვამი იყო: "ქართველებს, სომხებს, აზერბაიჯანელებს - სამივეს - სურს აღადგინოს თავისი დამოუკიდებელი ნაციონალური სახელმწიფო და ისინი იბრძოლებენ იმათთან ერთად, ვინც მხარს დაუჭერს ამ მიზნის მიღწევაში". მისი პასუხი იმდენად ღრმა, ყოვლისმომცველი და ობიექტური დარჩა, რომ თავად ჩერჩილი დაინტერესდა და დოკუმენტის ავტორთან "შეხვედრის სურვილიც გამოთქვა". პრემიერის ყურადღება მ.კვიტაშვილის შემდგომი დაწინაურების საბაბი გახდა - იგი ჩერჩილის შტაბში მოხვდა და რამდენადაც მზადდებოდა დიდი სამეულის შეხვედრა, ქართველი კაპიტანიც, როგორც ახლო აღმოსავლეთის ქვეყნის საქმეთა სპეციალისტი, თან ენების კარგი მცოდნე, ირანში ინგლისის არმიის გენერალური შტაბის "მოწინავე სექტორის" თანამშრომლად მიაღწინეს, მალე კი "მის უფროსად" დააწინაურეს. ცხადია, აქ იმასაც ითვალისწინებდნენ, რომ მ.კვიტაშვილს თეირანში "ქართულ გარემოში" /სტალინი, ბერია/ მოუხდებოდა მუშაობა და ამდენად მისი იქ ყოფნა საქმისათვის სასარგებლო იქნებოდა.

აღნიშნულ სექტორს ევალდებოდა მომავალი კონფერენციის მონაწილეთა უშიშროების დაცვის საერთო სისტემის ორგანიზება. ირანი ისე უნდა ჩაეკეტათ, რომ კონფერენციის მუშაობის განმავლობაში "იზოლირებული ყოფილიყო მთელი გარე სამყაროსაგან. არავინ არ უნდა გაეშვათ ან შემოეშვათ ამ ტერიტორიაზე. ყოველგვარი სახმელეთო, საჰაერო და საზღვაო მოძრაობა უნდა შეწყვეტილიყო. ეს ეხებოდა აგრეთვე საფოსტო, სატელეფონო და რადიო-მომსახურებას". ცხადია, ისეთი ვრცელი საზღვრების ქვეყნისათვის, როგორიც ირანი იყო, ამის გაკეთება დიდ სირთ-

უღეებს უკავშირდებოდა, მაგრამ სექტორის წარდგინებით, საქმე უმაღლეს დონეზე მოგვარდა. "სანამ ყველაფერი არ დამთავრდა, თეირანის კონფერენციის შესახებ გარე სამყაროზე არავითარ ცნობას არ მიუღწევია".

კონფერენციის მონაწილეების უსაფრთხოების გამო მ.კვიტაშვილის სექტორს საბჭოთა მხარესთან მოუწია მუშაობა და, თუ ცალკეულ გაუგებრობას არ მივიღებთ მხედველობაში, მათ ნაყოფიერად ითანამშრომლეს და დიდ სამეუღლს მუშაობის, შეხვედრებისა და დასვენების ნორმალური პირობები შეუქმნეს /რაც შეეხება პრეზიდენტ რუზველტს, იგი საბჭოთა საელჩოში ცხოვრობდა⁴ და ამერიკის სპეცსამსახურს ამ მხრივ რაიმე სერიოზული პრობლემა არ ჰქონდა, არც აქტიურობდა/.

კონფერენციის წინ მ.კვიტაშვილი, როგორც "განსაკუთრებით სანდო თანამშრომელი", შეიყვანეს "ოფიცერთა ყარაულის" შემადგენლობაში. ეს იყო უდიდესი პატივიც, რადგან პირადად "პრემიერ-მინისტრის დაცვა ევალებოდა". იგი თან უნდა ზღეზოდა ჩერჩილს ყველგან, სადაც იქნებოდა. ამან კი შესაძლებლობა მისცა მას საკმაოდ ახლო პოზიციიდან დაკვირვებოდა ან გასაუბრებოდა კონფერენციის ნებისმიერ მონაწილეს. ამოტომაც თავის მოგონებაში იგი ვრცლად აღწერს მოკავშირე ქვეყნების ხელმძღვანელებთან თუ კოლეგებთან შეხვედრებს. "ინგლისელი ქართველი" პირადად ესაუბრა /თანაც არაერთხელ/ ლაერენტი ბერიას, საბჭოთა უწყების სხვა მუშაკებს, სტალინის დაცვის ქართველ თანამშრომლებს/ შალვა წერეთელი, კაპიტონ ნაჭყებია.../ და მოგვცა მათი საინტერესო დახასიათებაც.

სტალინის პირადი გაცნობა მ.კვიტაშვილმა ვერ შესძლო, თუმცა კონფერენციის მსვლელობისას, ოთხჯერ მაინც, შეიქმნა ამის შესაძლებლობა. პირველად ეს იყო 30 ნოემბერს "დილით თუ წინაღლით, - იგონებს იგი, ელჩმა /მოსკოვში იყო - ა.ს./ კლარკ კერმა ჩემი თანდასწარებით შესთავაზა ჩერჩილს, რომ მე სტალინისათვის წარვედგინე როგორც ერთდღერთი ქართველი ოფიცერი ბრიტანეთის ჯარში. ელჩი

4. ამის გამო საბჭოთა დაზვერვას, თურმე, ძალზე სურდა გაეგო "ჩაზე ლაპარაკობდნენ რუზველტისათვის მიიჩნილ აპარტაიდებში". საამისო მეთვალყურე სპეციალისტები /მათ შორის კი იყო საბჭოთა უშიშროების სამსახურის მაშინდელი მრისხანე შეფის ვაჟიც/ ადრე დილით უშუალოდ სტალინს მოახსენებდნენ შესაბამისი აპარტურით მიღებულ და დამუშავებულ ინფორმაციას. სერგო ბერიას სიტყვით საბჭოთა პრემიერს აინტერესებდა "ყველა წერილმანი, რუზველტის საუბრის ინტონაციები, სიტყვებს შორის პაუზებიც კი", რადგან "იგი ყოველთვის ძალზე ზედმიწევნით ემზადებოდა რუზველტთან და ჩერჩილთან მოლაპარაკების უშუალო რაუნდისათვის" /იხილ, დიას, ლაერენტი ბერია მამაჩემია, გაზ"საქართველოს რესპუბლიკა", 9.04.1994/.

ფიქრობდა, რომ შესაძლოა, ეს სტალინის ესიამოვნებოდა, მაგრამ ჩერჩილმა ეს წინადადება არ მიიღო. მან ეტყობა, იფიქრა, რომ სტალინზე ეს ფაქტი სრულიად საწინააღმდეგო შთაბეჭდილებას მოახდენდა". ისე კი, სტალინი, რომელსაც ყოველ დღე ხვდებოდა და საკმაოდ ახლოსაც, მ.კვიტაშვილის მოეწონა ყოველ შემთხვევაში, თავის მოგონებაში იგი იმოწმებს პრეზიდენტ რუზველტის თანხმობის საპაეო ძალების გენერლის პენრი არნოლდისა და ქართველთათვის კარგად ცნობილი, "ჭიათურელი" ავერელ პარიმანის წიგნებიდან მოტანილ ვრცელ ციტატებს, რომლებშიც უაღრესად დადებითი პოზიციებიდან შეფასებულია საბჭოთა ხელმძღვანელის პიროვნება და სახელმწიფოებრივი მოღვაწეობა.

რაც შეეხება ბერიას, ჩანს, მას უკვე ჰქონდა ინფორმაცია ინგლისის დაზვერვის ქართველ ოფიცერზე და შემზადებულიც იყო საუბრისათვის. 27 ნოემბერს ბრიტანეთის საელჩოს ტერიტორიაზე ისინი პირველად შეხვდნენ და გაეცნენ ერთმანეთს. ბერიამ თურმე მაშინვე ქართულად მიმართა: "მე მითხრეს, რომ შენ ქართველი ხარ". სამსახურის სპეციფიკის გამო მ. კვიტაშვილმა პირდაპირ პასუხს თავი აარიდა და ინგლისელად /მერაბ კეი/ წარუდგა, თუმცა დაუდასტურა დედის ქართველობა და თან დაუმატა "ქართველად გამზარდაო". ბერიამ პროფესიული ექვით შეხედა "ინგლისელი" ოფიცრის პასუხს და იკითხა, თუ საიდან იყო დედამისი. მანაც დაუფიქრებლად მიუგო რაჭიდან /კვიტაშვილები წარმოშობით, მართლაც, იქედან იყვნენ/. მაშინ მოსაუბრე მისი გვარით დაინტერესდა და რომ გაიგო მიქელაძე იყო, გაიცინა და მიუგო: "მიქელაძეები რაჭიდან არ არიან, ეგ იმერეთში კარგად ცნობილი გვარიაო". მ.კვიტაშვილი გულწრფელად აღიარებს, როგორც მზევარავმა "სულელური შეცდომა დაუშვა და ბერიამაც მაშინვე დაიჭირა ამაში".

საუბრისას ბერია "ძალიან თავაზიანად იქცეოდა" და ისე ელაპარაკებოდა პარტნიორს "თითქოს ორი უბრალო ქართველი" იყვნენ, რომლებიც "პირველად შეხვდნენ ერთმანეთს". შემდეგ იგი დაინტერესდა ინგლისის ქართველი ოფიცრის ბიოგრაფიით: სად დაიბადა, სად მიიღო განათლება, როდის წავიდა საზღვარგარეთ, პროფესიონალი ოფიცერი იყო თუ მობილიზებული, უცხოეთში ქართველებს თუ ხვდებოდა და სხვ.

იგონებდა რა ამ საუბარს, მ.კვიტაშვილი წერდა: "ბერიამ პირველი შეხვედრისთანავე ძალზე დიდი შთაბეჭდილება დატოვა ჩემზე... მომდევნო დღეების განმავლობაში მე მას რამდენჯერმე შეეხვდი და ვესაუბრე როგორც პირად, ისე უსაფრთხოების საკითხებზე და პირვანდელი შთაბეჭდილება კი არ შემცირებულა, პირიქით, გაიზარდა კიდევ. იგი უდავოდ ძალზე ჭკვიანი და გამჭრიახი კაცი იყო, უზარმაზარი ნებისყოფის მქონე და, ამასთანავე, მეთაურობისა და სხვებზე გავლენის უნარით დაჯილდ-

ოვებულო. თავისთავშიც მეტად დარწმუნებული ჩანდა. ეტყობოდა, რომ ვერავითარ საწინააღმდეგო აზრს ვერ იტანდა და არაფრადაც არ აჯღებდა სრულიად შეუწყნარებელი იყო სხვების მიმართ და ძალიან ბრაზდებოდა, თუკი ვინმე არ ეთანხმებოდა ხოლმე”.

სხვათა შორის, მ.კვიტაშვილმა სწორად შეიცნო ბერიას ზოგიერთი პიროვნული ნაკლი, რაც შემდგომში საბედისწერო დარჩა მის კარიერაში. ქართველი მემუარისტის სწორი დაკვირვებით “თავის ძალაუფლებაში აბსოლუტური თვითდაჯერება გახდა შემდგომში ბერიას კრახის და სიკვდილის მიზეზი, მას უბრალოდ ვერც კი წარმოედგინა, რომ ვინმეს მისი ჯობნა შეეძლო”. და შემდეგ, “ნამდვილად შეუძლებელი იყო, ბერიას მიმართ ვინმეს რაიმე სიმპათია გასჩენოდა... იგი უდავოდ ინსტიტუტურ შიშს იწვევდა, პირდაპირ ასხივებდა გულცივობასა და სისასტიკეს”. სწორედ ამ თვისებების გამო იყო, რომ ბერია თანმხლებ პირებს, სხვების თანდასწრებითაც კი, “სამშინლად უხეშად” ეპყრობოდა, უყვიროდა, ლაწმლავდა. ამიტომ ისინი “მის წინ ყმებივით იქცეოდნენ”. ერთდერით “გამონაკლისს შეადგენდა წერეთელი, რომელიც ზოგჯერ ეკამათებოდა კიდეც და ბერია ხანაზან ზოგ რამეში ეთანხმებოდა ხოლმე”. ალბათ ამ თვისების გამო იყო, რომ მ.კვიტაშვილი მას საგანგებოდ გამოყოფდა საბჭოთა კოლეგებს შორის. მისი სიტყვებით “ერთდერთი ნორმალური ადამიანი საბჭოელების მხარეს, რომელთანაც შეიძლებოდა თავისუფლად ლაპარაკი და ურთიერთობა, იყო ქართველი გენერალ-მაიორი შალვა /შალიყო/ წერეთელი, სტალინის პირადი დაცვის უფროსი... იგი წარმოსადგეგი, ჰკვიანი და ზრდილობიანი ადამიანი ჩანდა და ძალიან კარგი შთაბეჭდილება დატოვა ყველა ბრიტანელ და ამერიკელ ოფიცერზე, ვისაც კი რაიმე კავშირი ჰქონდა მასთან... როცა კი საბჭოელებთან საქმე მეტისმეტად გაგვირთულდებოდა, მე წერეთელთან მაგზავნიდნენ ხოლმე და ის როგორღაც ყოველთვის ახერხებდა... რაიმე დამაკმაყოფილებელი გამოსავლის მოძებნას. იგი მართლაც რომ საინტერესო პიროვნება იყო, ჰქონდა მეთაურობის ნიჭი და თეირანში მყოფ უშიშროების სამსახურის ყველა რუს ოფიცერზე რამდენიმე თავით მაღლა იდგა”.

მ.კვიტაშვილი ესწრებოდა ჩერჩილის მიერ სტალინგრადის სახელზე ინგლისში დამზადებული “დიდების ხმლის” სტალინისათვის გადაცემის “ისტორიულ ცერემონიალს”, რის წყალობითაც იგი “ამ ძალზე შთაბეჭდილი” სანახაობისადმი მიძღვნილი კინოსურათების რამდენიმე კადრშიც მოხვდა. ამასთან, ჩერჩილის მემუარებიდან ვიცოდით, რომ სტალინმა ქარქაშიდან ამოიღო მახვილი, ეამბორა და გადასცა ვოროშილოვს, რომელსაც იგი “კინალამ ხელიდან გაუვარდა”. მ.კვიტაშვილის მოგონებას თუ ვერწმუნებით, ეს მოუვიდა თვით სტალინს. არადა, ფილმიდანც ჩანს, სტა-

ლინმა როგორღაც მოუხერხებლად მოჰკიდა ხელი და მახვილიც, ალბათ, თავისთავად დაცურდა ბუდღიდან.

30 ნოემბერს ჩერჩილს 69 წელი შეუსრულდა. მ.კვიტაშვილი ვრცლად აღწერს ამ თარიღთან დაკავშირებულ ზეიმის პერიპეტიებს, რაც უცნობია კონფერენციისადმი მიძღვნილ საბჭოთა ლიტერატურაში. პრემიერს თურმე გადასცეს სამახსოვრო საჩუქრები /სპილოს ძვლის ჩარჩოში ჩასმული სპარსული მინიატურები/, მიმართეს მისასალმებელი სიტყვით. შემდეგ მან ჩაუარა საპატიო ყარაულს, მივიდა ოფიცრებისა და საელჩოს თანამშრომლების ჯგუფთან და, როგორც მ.კვიტაშვილი იგონებს, წინასწარ მომზადების გარეშე “ძალზე უბრალო, მაგრამ მართლაც ამალეღვებელი სიტყვებით ილაპარაკა იმაზე, თუ რის გამო იყო ეს ომი, რატომ უნდა გადაეტანა ინგლისს ყველა ეს სიძნელე და გაეღო უამრავი მსხვერპლი, რატომ იყო აუცილებელი გაგვემარჯვა და არ დაგვეშვა კაცობრიობის... დამონება, რატომ იყო საჭირო, რომ ამ გამარჯვების მოსაპოვებლად ბრიტანეთი დაკავშირებოდა ისეთ ქვეყანას, ვისი პოლიტიკური სისტემა და იდეოლოგია ეწინააღმდეგებოდა ყველაფერ იმას, რაც ინგლისელებს სწამდათ /ეს აშკარად საბჭოთა კავშირს ეხებოდა/”. ავტორი შემდეგ აღნიშნავს: მოულოდნელად “ჩერჩილი პირდაპირ ჩემს წინ გაჩერდა და, ვგონებ, ეს სიტყვები ჩემს გასაგონად იყო ნათქვამი. მან იცოდა, როგორი ანტისაბჭოთა... ქართველი ვიყავი და ამით მეუბნებოდა, რომ მხოლოდ ომმა შექმნა საჭიროება დაკავშირებოდათ საბჭოთა რეჟიმს, რომელიც მას ისევე სძულდა, როგორც ნებისმიერ სხვას. ალბათ იმასაც მიმითითებდა, რომ თუმცა მე ინგლისელი ოფიცრის ფორმას ვატარებდი, უნდა შეემეგნო შექმნილი მდგომარეობის აუცილებლობა და უნდა შევრიგებოდი ამ ფაქტს”.

ცერემონიალის დამთავრების შემდეგ ჩერჩილი დიდი სამეულის ოფიციალურ სხდომას დაესწრო და “ოვერლორდის” /მეორე ფრონტის კოდური სახელწოდებაა, ლათინურია და “სიუზერენს” ნიშნავს/ გამო მიღებული გადაწყვეტილებით კმაყოფილმა “კონფერენციის ყველა დამსწრე მიიწვია ბანკეტზე”.

ბანკეტს წინ დიდი მოსამზადებელი სამუშაო უძღოდა მ.კვიტაშვილის სიტყვით, ინგლისის საელჩოს შენობის დასათავალიერებლად მივიდა “საბჭოთა გენერლების, სხვა რანგის ოფიცრების და სამოქალაქო პირების მთელი ჯგუფი შალვა წერეთლის მეთაურობით”. თანმხლებად “საჭიროების შემთხვევაში ინსტრუქციების მისაცემად” მათ ინგლისელებმა სწორედ ქართველი ოფიცარი გააყოლეს. საბჭოთა წარმომადგენლებს შორის იყო ბერიაც, რომელმაც ისეთი გულდასმით შეამოწმა შენობა, რომ მ.კვიტაშვილი წერს, “პირდაპირ გამოაცაო”. ბერიამ მოითხოვა ზოგი

ქარის აქედნა //, მძიმე ფარდებით ზოგი ფანჯრის შენიღბვა, კიბეებსა და დერეფნებში, სადაც სტალინის უნდა გაეცლო, ავტომატიანი საბჭოელების დაყენება უკანასკნელ წინადადებაზე "ინგლისელმა" ოფიცერმა "ძალიან ზრდილობიანად" შენიშნა, "ამ შემთხვევაში საელჩო შეიარაღებულ ბანაკს დაემსგავსებაო". ამაზე ბერია "ძალიან გაბრაზდა" და ქართულად უპასუხა: "მერე რაი მე რა მენალვლება, რას დამსგავსება, თუკი უზიფათო იქნება". საბოლოოდ მაინც, "ყველაფერი გაკეთდა ისე, როგორც ბერიას სურდა". ერთდღერთი, რაც მ.კვიტაშვილმა შეძლო, იყო ის, რომ "ბერია გაპირვებით" დითანხმა ინგლისის საელჩოში დაცვის საბჭოთა მუშაკების მხარდამხარ /თავხელობაც ამას ჰქვია/ ინგლისელი გუშაგებიც დამღვარ-იყვნენ.

სალამოს 8 საათზე თუ "ცოტა უფრო მოგვიანებით", ორი საბჭოთა მანქანით საელჩოსთან მივიდა სტალინის პირადი დაცვის პირველი ცვლა /12 კაცი/, აგრეთვე ცალკე მანქანით- წერეთელი, ნაჭყებია და კიდევ ორი ქართველი ოფიცერი. "ძალიან მალე მოვიდნენ მოლოტოვი, ვოროშილოვი და რამდენიმე სხვა საბჭოელი, ბოლოს თვით სტალინიც, რომელსაც ორი სხვა მანქანა მოჰყვებოდა მისი პირადი დაცვის კიდევ 10-12 კაციო", მ.კვიტაშვილი აღასტურებს, ისინიც ქართველები იყვნენო, მაგრამ დასძევ-ნს: "ასეთი ამაზრზენი შესახვედობის ხალხი ჩემს სიცოცხლეში არ მენახა ყოველი მათგანი მკვლელს ჰგავდა". ამ უკიდურესად ნეგატიური შეფასე-ბის მიზეზი იყო, "ინგლისელი ქართველის" მკვეთრად გამოხატული ან-ტისაბჭოთა სულისკვეთება-განწყობილება.

სხვათა შორის, საელჩოს შენობის დათვალიერების დროს მ.კვიტაშვილმა ჰკითხა შ.წერეთელს: "თუ შეიძლებოდა, სტალინისათვის/ მარშალის-ათვის-მეთქი, ვუთხარა/ წარვედგინე. მან კითხვა უპასუხოდ დატოვა არც პო უთქვამს, არც არა შესაძლოა წერეთელმა იფიქრა, რომ მე შევეცდე-ბოდი სტალინის დავლაპარაკებოდი ან რაიმე უარესიც ჩამედინა". ამიტომ ახლა, საელჩოში სტალინის მისვლისას, წერეთელი გვერდით დაუდგა "ინგლისელ თანამემამულეს" და არც ბანკეტის მსვლელობისას მოსცილე-ბია. "აბსოლუტურად დარწმუნებული ვარ, რომ ერთი ნაბიჯიც გადამდგა სტალინისაკენ, - იგონებს მ.კვიტაშვილი, - იგი იქვე დამახლდა ტყვიას" /უნებურად გვაგონდება დიდი ილიას ნათქვამი: "მოჰმალღე ქართველს ქართველის ნდობა და სიყვარული"/.

ქეშმარიტად ბედის ირონია! მთელი ბანკეტის განმავლობაში მ.კვიტაშვილი და შ.წერეთელი, ხანგამოშვებით კაპ. ნაჭყებია - ორი "საბჭოელი" და ერთი "ინგლისელი" /სინამდვილეში კი ყველა "ბედკრული საქართველოს შვილები"/, სასადილო დარბაზის წინა ოთახში რომ მორიგეობ-დნენ, ფხიზლად უთვალთვალეზდნენ ერთმანეთს და ასე იცავდნენ ერთმან-

ეთისათვის საძულველი თავიანთი ხელმძღვანელების უშიშროებას. მაშასადამე, ბედნიერი /თუ ჭეშმარიტად უცნაური/ დამთხვევის წყალობით, რამდენიმე საათის განმავლობაში, სამ ქართველს მართლაც ხელთ ეპყრა “მსოფლიოს ბედი ამ სიტყვის სრული მნიშვნელობით”.

ჩერჩილმა, რომელიც სადღეგრძელოების შემდეგ ხშირად ღგებოდა სტუმრებისათვის ჰიქის მისაჭახუნებლად, მოულოდნელად მათთან ოთახშიც შეიხედა. მაშინვე შამპანიური და ბაკლები მოითხოვა. საბჭოთა კოლეგას მ.კვიტაშვილმა ჭენტლმენობის შესაშური გაკვეთილი უჩვენა და წერეთელი ინგლისის პრემიერს წარუდგინა, თან დაუმატა - ქართველიაო. “ამაზე ჩერჩილმა გაიღიმა” და თქვა, “ჩვენ აქ ქართველებით ვართ გარშემორტყმული”. ჩერჩილს თან ახლდნენ რუზველტის მრჩეველი ჰარი ჰოპკინსი და “სხვა სტუმრები”. პრემიერის იუმორის გამო ამერიკელს სიცილით უთქვამს: “ჯორჯიელები /ქართველები - ა.ს./ ამერიკელებს შორისაც არიანო ის, რასაკვირველია, ჯორჯიის შტატს გულისხმობდა”. მ.კვიტაშვილი აღნიშნავს, რომ “ჩერჩილი, ჰოპკინსი და სხვა რამდენიმე სტუმარი კარგა ხანს გველაპარაკებოდნენ წერეთელსა და მე, გვეკითხებოდნენ საქართველოსა და ქართველების შესახებ. სწორედ მაშინ ჩერჩილმა კიდეც ერთხელ გაიხსენა ჩემი მემორანდუმი /პასუხი 16 კითხვიან ანკეტაზე - ა.ს./ მაშ, თქვენ თქვენი ძველი სამეფოს აღდგენა გსურთ? ის არ გყოფნით, რომ ქართველი მთელი რუსეთის იმპერიას განაგებს? - მითხრა მან”. მ.კვიტაშვილი შემდეგ წერს: “სასადილოს დარბაზის ორივე კარი ფართოდ იყო გაღებული და მე ვხედავდი სტალინს, რომელიც სტუმრებს ელაპარაკებოდა: მიუხედავად იმისა, რომ ბევრს სვამდა, დათრობა სრულიად არ ეტყობოდა და ძალზე კარგ გუნებაზე იყო, ის ხშირად იღიმებოდა... მე ძალიან მიწოდდა, რომ მისთვის წარვედგინე, მაგრამ თხოვნა ველარ გავბედე. რაღაც მიზეზის გამო, ეს არც ჩერჩილს უნდოდა და არც საბჭოელებს”.

1 დეკემბერს დიდი სამეული კვლავ შეხვდა ერთმანეთს ჯერ ოფიციალურ სხდომაზე, შემდეგ კი სადილზე, ამჯერად სტალინთან. მ.კვიტაშვილი ორივეგან თან ახლდა თავის პრემიერს და ისმენდა სამივე მხარის “მთელ საუბარს” როგორც “ერთერთი დამხმარე ოფიცერი და ბრიტანელი სამხედრო მეთაურობის თარჯიმანი”. ამის გამო სიამაყითაც დასძენს: “რამდენჯერმე სტალინიცა და ჩერჩილიც პირდაპირ მე დამელაპარაკნენ. სტალინმა სამჯერ მაინც მომმართა კითხვით, როდესაც რაღაც ვერ გაიგო. მე დარწმუნებული ვარ, მისთვის ნათქვამი ჰქონდათ, ვინ ვიყავი, მაგრამ დამელაპარაკა რუსულად და არა ქართულად”.

მერაბ კვიტაშვილი კიდეც მრავალ ფაქტს თუ მოვლენას იხსენებს, მაგრამ ეს უკვე სცილდება ამ ნარკვევის სათაურს. ყოველ შემთხვევაში,

აღნიშნულითაც კარგად ჩანს, რომ მისი მოგონება ძალზე საყურადღებოა თეირანის კონფერენციის ისტორიისათვის. იგი, გარდა იმისა, რომ გვიცოცხლებს მსოფლიოს უახლესი ისტორიის ერთ უმნიშვნელოვანეს ეპიზოდს, უაღრესად საინტერესო შტრიხებით წარმოგვიჩენს მაშინდელი სამი დიდი სახელმწიფოს ძლევამოსილ ხელმძღვანელებს, ნათელს ჰფენს ქართველთა როლს ამ კონფერენციის მომზადებასა და წარმატებით ჩატარებაში თუნდაც მისი მონაწილეების უშიშროების უზრუნველყოფა-დაცვის თვალსაზრისით, რითაც ავსებს საკითხზე არსებულ მემუარულ თუ სამეცნიერო ლიტერატურას.

